

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ ТА РОЗЗБРОЄННЯ
CENTER FOR ARMY CONVERSION AND DISARMAMENT STUDIES

16 березня 2019

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ

Безпековий огляд ЦДАКР № 5 (116)

Адреса: Вул. Іллінська, 10, офіс 5, Київ, 04070
тел.: +38 (044) 425-42-10
www.cacds.org.ua

Безпековий огляд «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР, www.cacds.org.ua) здійснюється аналітиками ЦДАКР за підтримки банку «Аркада». Для підготовки оглядів залучаються відомі експерти, дипломати, військові фахівці та спеціалісти усіх відомств, що працюють у безпековому середовищі України.

Метою публікацій Безпекового огляду «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» є оперативне та аналітичне інформування зацікавлених профільних структур, ЗМІ та громадян, що цікавляться актуальними проблемами безпеки України.

Кожний огляд присвячений короткому періоду (1 – 2 тижні), та містить експертні думки, які можуть не збігатися з офіційною позицією української влади.

@2014 Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння
У разі цитування обов'язкове посилання на ЦДАКР

Редакційна колегія:

Бадрак В.В. – головний редактор, директор ЦДАКР

Копчак В.І. – відповідальний секретар, заступник директора ЦДАКР

Самусь М.М. – заступник директора ЦДАКР з міжнародних питань

Члени Редакційної колегії:

Бондарчук С.В. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, генеральний директор ДК «Укрспецекспорт» (2005-2010 рр.)

Згурець С.Г. – головний редактор журналу «Експорт озупня и оборонный комплекс Украины», директор інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Кабаненко І.В. – заступник міністра оборони (2014 р.), перший заступник начальника Генерального штабу ЗСУ (2012 – 2013 рр.), член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Конопльов С.Л. – директор Гарвардської програми з чорноморської безпеки та програми з безпеки США-Росія і США-Південна Азія, член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Литвиненко О.В. – заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України

Міхненко А.В. – головний редактор журналу «Ukrainian Defense Review»

Паливода К.В. – голова правління банку «Аркада», член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Поляков Л.І. – голова Експертної Ради ЦДАКР, перший заступник міністра оборони України (2005 – 2007 рр.), заступник міністра оборони України (2014 р.)

Рябих В.О. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, директор з розвитку інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Щербак Ю.М. – письменник та громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (1994 - 1998 рр.), міністр охорони навколишнього середовища (1991 - 1992)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині березня 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У ДЗЕРКАЛІ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ

Як створити систему прийняття державних рішень щодо імпорту озброєнь і військової техніки – погляд ЦДАКР

Партитура «гібридної» війни: вибір зброї

Карабахський конфлікт. Неизбежность сохранения статус-кво: ни мира, ни большой войны

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ

Имплементация стратегических целей оборонной реформы. Часть 2

Китай на марше. О чем говорит авиасалон в Чжухае. Часть 2

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині березня 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У першій половині березня 2019 р. експерти ЦДАКР зафіксували суттєве погіршення безпекової ситуації навколо України. Передусім, такий стан речей є наслідком загострення внутрішньополітичної боротьби в країні та створення умов у сусідній Росії для використання такої ситуації, в тому числі, силових сценаріїв.

Важливо констатувати повну готовність Кремля здійснити воєнне втручання з метою зміни влади в Україні і встановлення російського протекторату. Суттєвого негативу у сприйнятті вітчизняних реалій стали неприпустимі заяви американської дипломатії, що може вкрай негативно вплинути на частину виборців

У першій половині березня 2019 р. експерти ЦДАКР зафіксували суттєве погіршення безпекової ситуації навколо України. Передусім, такий стан речей є наслідком загострення внутрішньополітичної боротьби в країні та створення умов у сусідній Росії для використання такої ситуації, в тому числі, силових сценаріїв. Важливо констатувати повну готовність Кремля здійснити воєнне втручання з метою зміни влади в Україні і встановлення російського протекторату. Суттєвого негативу у сприйнятті вітчизняних реалій стали неприпустимі заяви американської дипломатії, що може вкрай негативно вплинути на частину виборців.

Найбільшим викликом часу стала поява та публічне обговорення нової воєнної доктрини Росії, яку 2 березня представив началь-

ник Генштабу РФ Валерій Герасимов. Хоча документ формально спрямований на залякування Заходу, переважно з метою змінити риторичу спілкування Вашингтону з Москвою, він прямо загрожує Україні. На це також вказав і авторитетний російський експерт та військовий оглядач Павло Фельгенгауер. «Тепер США і їх союзники іменуються «агресорами», готовими віроломно напасти в будь-який момент, використовуючи» технології «кольорових» революцій і м'якої сили», - зазначив автор статті про нову воєнну доктрину. Фактично, будь-який дестабілізований перебіг виборних подій, в тому числі, штучно утворений завдяки, наприклад, серії провокацій або диверсій, може бути використаний Кремлем для розгортання силового сценарію проти України.

Між іншим, на передовій зафіксовано суттєве загострення із застосуванням важкої артилерії з боку російсько-терористичного угруповання. Що вже негативно впливає на хід президентської кампанії, напередодні та в ході виборів варто очікувати піковий момент атак.

Президентська виборча кампанія поступово перетворюється на випробувальний тест для України та стала визначальним чинником впливу на майбутній сценарій розвитку держави. Потужним та впливовим моментом виборчої кампанії стала, зокрема, відверта опозиція міністра внутрішніх справ України Арсена, який 11 березня звинуватив президента Порошенка в підкупі виборців. Як повідомили ЗМІ, він заявив, що штаб провладного кандидата за допомогою адмінресурсу і за кошти бюджетної програми нібито намагається купити голоси пенсіонерів Києва, Київської області і ще одного регіону. Аваков, чиновник з потужним адміністративним ресурсом та впливовими тіньовими можливостями, запевнив, що не бачить російського сліду у виступах Національного корпусу в Черкасах, що значною мірою загострило протистояння СБУ і МВС.

Безумовно, ще більш резонансною подією став корупційний скандал в ДК «Укроборонпром», який засвідчив недосконалість системи

переозброєння та негативні результати «ручного управління» системою безпеки і оборони. Незважаючи на оперативне реагування на ситуацію з боку чинного президента та призначення на посаду першого заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони України (замість швидко звільненого Олега Гладковського) незаплямованого Сергія Кривоноса, абсорбантом негативу став саме Петро Порошенко, який зберіг та розвинув ідеологію «ручного управління» ОПК (ознакою цього є, зокрема відмова глави держави створити центральний орган виконавчої влади для реалізації державної військово-технічної та оборонно-промислової політики). Негативу до сприйняття особистості діючого керманіча України додалось розслідування журналістів, що за п'ять років війни завод «Кузня на Рибальському», який до останнього часу належав президенту Петру Порошенку, заробив на оборонних замовленнях щонайменше 2,5 млрд. грн.

Важливо також зазначити про часову довжину негативного резонансу для діючої влади, якої опозиційним силам вдалося досягти у зв'язку з подачею інформації про діяльність ДК «Укроборонпром». Президент Петро Порошенко протягом усього часу демонстрував досить оперативні темпи реагування, на навіть, кроки на випередження,

Такий перебіг подій свідчить про різке зменшення можливості чинного президента перемогти у виборах. З іншого боку, загострення протистояння правоохоронних органів та силових відомств складає глобальний ризик для України та створює можливості для Кремля скористатися ситуацією для подальшого розхитування українського суспільства. Це, серед іншого, суттєво збільшує ймовірність силового сценарію з боку Росії.

Зокрема, негативна риторика діалогу Москви з Вашингтоном здатна трансформуватися у перетворення України на ділянку з'ясування відносин РФ та США

але технологія подачі негативу у таких випадках завжди перемагає.

Такий перебіг подій свідчить про різке зменшення можливості чинного президента перемогти у виборах. З іншого боку, загострення протистояння правоохоронних органів та силових відомств складає глобальний ризик для України та створює можливості для Кремля скористатися ситуацією для подальшого розхитування українського суспільства. Це, серед іншого, суттєво збільшує ймовірність силового сценарію з боку Росії.

Спостерігачі без іронії кажуть, що перед виборами нового президента прийшов час пригадати слова колишнього держсекретаря США Рекса Тіллерсона: «Для України марно боротися за своє тіло в Донбасі, якщо вона втратить свою душу через корупцію».

Росія проти України – військові загрози

З позитивних новин варто відзначити, що суттєво збільшилося використання військовими на передньому краю ООС вітчизняних протитанкових ракетних комплексів «Стугна-П» та «Корсар». Протягом останнього місяця використання високоточних засобів ураження забезпечило деяким підрозділам ЗСУ імідж «недоторканих». Але це – тактичний рівень.

На стратегічному рівні згадане вже суттєве погіршення геополі-

тичної ситуації створило можливість реалізацією Росією вкрай ризикованих сценаріїв. Так, в окупованому Криму російські військові запланували проведення військових навчань за участю 10 тисяч артилеристів і близько трьох тисяч одиниць ракетно-артилерійського озброєння (повідомлення «Крим. Реалії» з посиланням на російські ЗМІ), що реально може загрожувати Україні. Зокрема, негативна риторика діалогу Москви з Вашингтоном здатна трансформуватися у перетворення України на ділянку з'ясування відносин РФ та США.

Слід звернути увагу на те, що під час навчань заплановано провести пуски і стрільби ракетних комплексів «Іскандер-М», «Бал», «Бастіон», реактивних систем залпового вогню і ствольної артилерії. Навчання, крім того, пройдуть на 20 полігонах – в Астраханській, Ростовській, Волгоградській областях, Краснодарському і Ставропольському краях, на Північному Кавказі, а також на територіях російських військових баз в Абхазії, Вірменії, Південній Осетії. Це свідчить про реальне впровадження у життя означеної «доктрини Герасимова». У цьому контексті варто згадати й про темпи підготовки військ. Наприклад, 1 березня російські ракетники тренувалися завдавати ракетні удари з допомогою берегових ракетних комплексів «Бастіон» та

Цілком зрозуміло, що військові загрози «підпорядковані» справі політичного приборкання України. Водночас, застосування зброї проти України на Донбасі та погрози масштабною війною в цілому шкодять цій головній ідеї Кремля. Оскільки все частіше елементи «ломової» політики стають передумовою багаторічного протистояння та ворожого відношення українського й російського народів. Можна казати про програмування на найближчі п'ять, а можливо, й десять років

«Бал» в тому ж окупованому Криму. Загалом, після окупації Криму в 2014 році Росія регулярно проводить військові навчання на півострові.

Цілком зрозуміло, що військові загрози «підпорядковані» справі політичного приборкання України. Водночас, застосування зброї проти України на Донбасі та погрози масштабною війною в цілому шкодять цій головній ідеї Кремля. Оскільки все частіше елементи «ломової» політики стають передумовою багаторічного протистояння та ворожого відношення українського й російського народів. Можна казати про програмування на найближчі п'ять, а можливо, й десять років. Це підтвердила відомий російський політолог, доктор історичних наук Лілія Шевцова: «Якщо мова йде про можливість вплинути на українські президентські вибори, то сподіваюся, що Кремль розуміє їх обмеженість. Більш того: будь-яка підтримка «свого» кандидата може його угробити. Найбільш близький до кремлівського умонастрою Бойко, але всі в Москві розуміють, що він не стане новим українським президентом. Мабуть, в Кремлі є відчуття, що нинішні фаворити президентської гонки в Україні навряд чи зможуть танцювати під кремлівську флейту. Значить, потрібні тонші засоби впливу і потрібно готуватися до парламентських виборів, де, можливо,

буде шанс підтримати в українському парламенті опозиційне угруповання. Але не виключено, що я перебільшую здатність Кремля до більш філігранної роботи» (Главком, 5.03.2019).

Найважливіше на міжнародному фронті

Найбільшим викликом часу для України стала поява та публічне представлення вже згаданої нової військової доктрини Росії, яку 2 березня представив начальник Генштабу РФ Валерій Герасимов. Вона, зокрема, передбачає перевагу країни «над будь-яким потенційним противником» та «забезпечення технічної, технологічної та організаційної переваги над будь-яким потенційним противником». Згідно з виступом генерала Герасимова під час засідання Академії військових наук в Москві, «складність сучасного озброєння така, що налагодити його виробництво в короткі терміни з початком військових дій навряд чи вдасться, тому все необхідне має випускатися в необхідній кількості і надходити у війська ще в мирний час». Ці слова обґрунтовують втягування РФ у гонку озброєнь та перехід до «холодної війни».

При цьому Росія продовжує нищівну політику проти українців. Окрім захоплення, ув'язнення та катування українців за політичним принципом, на території окупованого Криму лише за останній мі-

Водночас, як самі обсяги військової допомоги, так і її зменшення, свідчить про те, що Україна не скоро перетвориться на союзника Сполучених Штатів. А також на певне розчарування нинішніми керманічами України

Отже маємо справу із недипломатичною риторикою, а фактично – із зневажливим відношенням Вашингтону до офіційного Києва – як до країни третього світу

сяць кримчанам винесли сім вироків за відмову служити в армії РФ.

Позитивною подією для України стало дотримання США послідовності у питанні політичної та фінансової допомоги. У Конгресі США заявили про підтримку вступу України в НАТО. Так, 12 березня Голова Комітету із закордонних справ Палати представників Конгресу США Еліот Енгель заявив про тверду підтримку приєднання України до НАТО. Виступаючи на підтримку законопроекту про політику США щодо невизнання протиправної спроби анексії Росією Криму, конгресмен наголосив, що вважає необхідним досягнення цієї мети, а даний документ є чітким сигналом підтримки партнерам США - Україні та сусіднім країнам. Також 7 березня Комітет із закордонних справ Палати представників Конгресу США затвердив та рекомендував до схвалення повним складом нижньої палати американського парламенту проект закону, який визначає політикою США невизнання суверенітету РФ над Кримом, його повітряним простором чи територіальними водами. До того ж, президент США Дональд Трамп розпорядився продовжити ще на рік санкції проти Росії через її агресію в Україні. Відповідний указ президента США опубліковано 4 березня на сайті Білого Дому. У 2020 фінансовому році США планують виділити Україні 250 міль-

йонів доларів на військову допомогу армії та спецслужбам – кошти планується виділити у рамках так званої «Європейської ініціативи стримування». США цього року виділять 350 мільйонів доларів на підтримку Збройних сил України. Сполучені Штати розглядають ймовірність поставок Україні нового озброєння після проведення відповідних обговорень. Про це повідомив Верховний головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі генерал Кертіс Скапарротті. Генерал Скапарротті також заявив про намір передати Україні ще два катери класу Island.

Водночас, як самі обсяги військової допомоги, так і її зменшення, свідчить про те, що Україна не скоро перетвориться на союзника Сполучених Штатів. А також на певне розчарування нинішніми керманічами України.

Крім того, неможливо не прийняти до уваги й негативні тенденції, зокрема те, що Держдеп закликав Україну на початку березня прийняти новий закон, який передбачає відповідальність за незаконне збагачення. У США заявили, що прийняття Україною західних цінностей, включаючи антикорупційну реформу, є правильним шляхом для процвітання та демократії. Майже водночас Посол США в Україні Марі Йованович заявила, що необхідно провести аудит «Укроборонпрому» та розсекрети-

Ситуація навколо російсько-японських відносин, скоріш за все, залишиться контрольованою, однак сам факт «наступу РФ за усіма напрямками» (варто лише згадати арктичні зазіхання Кремля та ознаки наступу на інтереси Білорусі) свідчить про наближення до критичних сценаріїв у галузі безпеки

ти держоборонзамовлення, наскільки це можливо. До того ж, Марі Йованович вказала на необхідність звільнення голови Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Назара Холодницького, так як він дискредитував себе наданням консультацій фігурантам кримінальних проваджень Національного антикорупційного бюро. Отже маємо справу із недипломатичною риторикою, а фактично – із зневажливим відношенням Вашингтону до офіційного Києва – як до країни третього світу.

Варто також звернути увагу на те, що рішення президента США Дональда Трампа про більш-менш повне виведення американських військ з Сирії стало фактором зближення Росії і Туреччини. Експерти вказують на те, що обидві країни, скоріш за все, не стануть союзниками – через занадто різні геополітичні інтереси. Водночас позиційне зближення Росії і Туреччини, яке Москві вдалося закріпити завдяки військово-технічному співробітництву, а саме, домовленість щодо постачання ЗРС С-400, стали впливовим чинником, що діє на поглиблення протиріч всередині НАТО та відсутність консолідації у питанні організації протидії Росії. Більше того, користуючись вдалим моментом, президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган розповів на початку березня про пропозицію, зроблену своєму російському коле-

зі Володимиру Путіну – щодо спільного виробництва зенітних ракетних систем С-500.

Негативний сценарій розвивається у відносинах між Росією та Японією. Так, японський уряд вже повідомив Росії дипломатичними каналами про те, що військові навчання РФ, які почалися 12 березня на півдні Курильського архіпелагу, неприпустимі. Між іншим, російські військові почали навчання на Еторофу і Кунаширі, двох з чотирьох островів, які контролює Росія, на які претендує Японія. У навчаннях взяли участь близько 500 військовослужбовців з кулеметних та артилерійських підрозділів, у тому числі практикуючих запобігання висадки противника. У навчаннях брало участь близько 70 видів військової техніки, включаючи основні бойові танки Т-72 і міномети. Ситуація навколо російсько-японських відносин, скоріш за все, залишиться контрольованою, однак сам факт «наступу РФ за усіма напрямками» (варто лише згадати арктичні зазіхання Кремля та ознаки наступу на інтереси Білорусі) свідчить про наближення до критичних сценаріїв у галузі безпеки.

Все більше західних експертів схиляються до думки, що Україні потрібна більша політична підтримка, а Сполученим Штатам та їхнім найближчим європейським союзникам необхідно розробити українську версію плану Маршал-

Конгрес міг би допомогти Києву в створенні добре фінансованого засобу масової інформації, який буде говорити про Росію російською мовою - російськомовний Голос України

ла. При нинішньому режимі Кремля немає військового рішення. Зокрема, National Interest у березні ц.р. зазначив, якщо Україні вдасться створити життєздатну, всеосяжну і добре функціонуючу демократичну держава, Росія перестане розширюватися і, ймовірно, розпадеться, як це сталося з Радянським Союзом у 1991 році. Причина проста: якщо російський народ стане свідком створення успішної слов'янської нації в країні, яку багато хто з них вважає частиною Росії, тоді вони будуть піддавати сумніву ефективність та законність своєї власної політичної системи. Отже, згідно з виданням, США повинні допомогти в поширенні українського нарративу. Наприклад, Конгрес міг би допомогти Києву в створенні добре фінансованого засобу масової інформації, який буде говорити про Росію російською мовою - російськомовний Голос України. Кремль, безсумнівно, спробує заблокувати його, але це тільки збільшить його аудиторію у всій Росії - як у старі добрі радянські часи, коли пізно вночі, ховаючись від своїх дітей, люди по всьому СРСР налаштували свої радіо Голос Америки. Крім передачі української історії, «Голос України» може розкрити лякаючі аспекти путінського режиму. Його цільовою аудиторією можуть бути найбільш нестабільні і потенційно сепаратистські регіони Росії: Сибір,

Урал, Татарстан, Чувашія, Тува, Північний Кавказ.

Світові тенденції та виклики

Серед таких передусім зростання обсягу міжнародних поставок основних видів звичайних озброєнь у світі у 2014—2018 роках, яке збільшилося на 7,8% порівняно з 2009—2013 роками. Про це свідчать нові відомості про постачання зброї, опубліковані 11 березня Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження проблем миру (SIPRI). «Обсяг міжнародних поставок основних видів звичайних озброєнь у 2014—2018 рр. виріс на 7,8% порівняно з 2009—2013 рр. і на 23% порівняно з 2004—2008 рр. П'ять найбільших експортерів військової продукції — США, Росія, Франція, Німеччина і Китай — забезпечили 75% сукупного обсягу світового експорту озброєнь у 2014—2018 рр.», — ідеться у звіті.

Підготовка України до воєнного протистояння агресії Росії

Генеральний штаб ЗСУ оперативно відреагував на появу «доктрини Герасимова». Зокрема, прозвітував, що укомплектованість Збройних сил України основними зразками озброєння та військової техніки становить близько 85%, а частин, які задіяні в проведенні операції Об'єднаних сил, – 99%. Начальник озброєння ЗСУ Микола Шевцов під час брифінгу щодо ста-

Варто зауважити, що Україна, коли йдеться про наземну компоненту, добре підготовлена до війни середньої інтенсивності та здатна протистояти навіть такій потужній військовій машині як російська. У той же час відносно слабкими залишаються Повітряні сили та ВМСУ, що вимагає пришвидшення введення асиметричної зброї стримування – ракет українського виробництва. А також прискорення змін в середині ОПК – реалізації глибокої реформи, яка дозволить залучити іноземні інвестиції та передові технології. Це вкрай необхідно для створення потужного щита стримування на майбутнє

ну забезпечення Збройних Сил України озброєнням та військовою технікою протягом 2014-2018 років, поінформував, що ЗСУ поступово переходять на українські ракети та боеприпаси. «З метою забезпечення Збройних сил прийнято на озброєння та розпочато постачання до військ боеприпасів і ракет вітчизняного виробництва, таких як 7,62-мм снайперських патронів, 40-мм гранатометних пострілів для підствольних та автоматичних гранатометів, 60-мм мінометних пострілів, 152-мм боеприпасів до артилерійських систем, 300-мм реактивних керованих снарядів «Вільха», - надав інформацію Генштаб ЗСУ.

Крім того, зазначається, що розпочате масове переозброєння військ вітчизняними протитанковими ракетними комплексами «Ступня-П» та «Корсар». З метою підтримання запасів ракет і боеприпасів у боеготовому стані відновлено роботу 8 цехів збирання та ремонту ракет й боеприпасів. Крім того, відремонтовано близько 37 тис. тонн боеприпасів.

Варто зауважити, що Україна, коли йдеться про наземну компоненту, добре підготовлена до війни середньої інтенсивності та здатна протистояти навіть такій потужній військовій машині як російська. У той же час відносно слабкими залишаються Повітряні сили та ВМСУ, що вимагає пришвидшення введення

асиметричної зброї стримування – ракет українського виробництва. А також прискорення змін в середині ОПК – реалізації глибокої реформи, яка дозволить залучити іноземні інвестиції та передові технології. Це вкрай необхідно для створення потужного щита стримування на майбутнє.

Реформа ОПК і має стати передтечею глибокої реформи армії, зміни системи. Серед позитивних змін – поява нового заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони України Сергія Кривоноса, який може сприяти прискоренню старту такої реформи. «Для проведення повноцінної та прозорої реформи потрібно залучити наших міжнародних партнерів, провідні міжнародні компанії, кращих міжнародних та вітчизняних фахівців», - повідомив він.

Хоча слід зауважити, що більшість таких обіцянок досить важко реалізувати. Зокрема, аудит іноземної структури наштовхується на обмеження через державну таємницю. В разі проведення аудиту українською структурою, його результати можуть виявитися не об'єктивними. Крім того, професіоналізм та фаховість у такій специфічній сфері як функціонування ОПК, є невід'ємною вимогою виконання завдання. Крім того, військово-політичне керівництво держави чудово розуміє, що усі проблеми і вади оборонних закупівель - через ручне

Якщо Україні вдасться створити інклюзивну і добре функціонуючу державу в тому, що раніше було одним із духовних центрів Російської імперії, то це стало б чудовим прикладом для Росії»

керування усім сектором безпеки. Саме ручне управління гальмує міжнародне співробітництво з закордонними інвесторами, які не мають гарантій.

У якості висновку варто згадати останню статтю про Україну вже згаданого видання National Interest. Воно вказує: «Запитання про те, чи

буде Росія діяти аналогічним чином, багато в чому залежить від успіху українського експерименту. Якщо Україні вдасться створити інклюзивну і добре функціонуючу державу в тому, що раніше було одним із духовних центрів Російської імперії, то це стало б чудовим прикладом для Росії».

Як створити систему прийняття державних рішень щодо імпорту озброєнь і військової техніки – погляд ЦДАКР

Суттєво шкодить розвитку національного ОПК, а у деяких випадках, руйнує перспективи цілих груп підприємств, що займаються реалізацією конкретних завдань з розробки та підготовки нових ОВТ

Переозброєння сил оборони України, та передусім ЗСУ, вимагає збалансованого підходу держави у питаннях імпорту озброєнь і військової техніки (ОВТ), технологій та матеріалів, особливо у випадках, коли в ОПК України існують напрацювання, технології або готова номенклатура таких же ОВТ.

Для формування системи прийняття державних рішень щодо означеного імпорту існують вагомі передумови. Зокрема, наступні.

1. Україна має досить розвинутий ОПК, як значно активізувався та виріс під час війни РФ проти України в 2014-2019 рр. Закупівля таких ОВТ, технологій та матеріалів, які виробляються (розробляються) вітчизняними підприємствами, суттєво шкодить розвитку національного ОПК, а у деяких випадках, руйнує перспективи цілих груп підприємств, що займаються ре-

лізацією конкретних завдань з розробки та підготовки нових ОВТ.

2. Під час реалізації імпортних закупівель оборонного та подвійного призначення не було здійснено відповідних обґрунтування та аналітичного супроводження проектів (зокрема, при закупівлях французьких вертольотів для МВС або турецьких ударних безпілотних авіаційних комплексів для ЗСУ). Прийняття рішень у «ручному режимі», без обґрунтувань та інформаційного супроводження суттєво шкодить іміджу влади в очах суспільства, а у деяких випадках – і міжнародному іміджу (зокрема, за неофіційними даними, американська сторона негативно оцінила закупівлю партії французьких гелікоптерів, з огляду на військово-технічну допомогу) України.

Необґрунтований імпорт у частині випадків (коли йдеться про критичні номенклатури ОВТ) несе ризики безпекового характеру

3. Серед іншого, невиважений та необґрунтований імпорт у частині випадків (коли йдеться про критичні номенклатури ОВТ) несе ризики безпекового характеру, тобто потрапляння критичної інформації противнику (ворожій або потенційно ворожій державі). Зокрема, це стосується засобів захищеного зв'язку, систем РЕБ та іншого.
4. Позаплановий імпорт, крім того, за відсутності системи, відповідального органу всередині виконавчої влади руйнує ідеологію планування Генерального штабу ЗСУ та й усю систему переозброєння держави. Така ситуація позбавляє підприємства ОПК держави здійснювати планування власних розробок, розширення виробництв і т.д., в тому числі, із залученням власних обігових коштів.

Отже, у контексті удосконалення системи переозброєння сил оборони України особливого значення набули питання утворення чіткої та прозорої системи прийняття державних рішень щодо імпорту ОВТ. З метою аналізу означеного питання та підготовки пропозицій неурядова Експертна рада за участю народних депутатів ВРУ, фахівців Міноборони України, МВС України, ДК «Укроборонпром» та неурядових організацій - Ліги оборонних підприємств

України, Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР) та інформаційно-консалтингової компанії Defense Express, - розглянула можливості визначення оптимального системного підходу до прийняття рішень у сфері імпорту ОВТ. Експертна рада дійшла наступних висновків.

Перший. Позаплановий імпорт ОВТ у переважній більшості випадків несе ризики, а за наявності вітчизняних виробництв (технологій) руйнує ОПК України та є неприпустимим з огляду загрозу високотехнологічному сектору економіки. Є нагальна потреба утворення системи прийняття державних рішень у цій сфері.

Другий. В державі мають бути побудовані механізми наукового та аналітичного обґрунтування рішень щодо проектів імпорту ОВТ. Обґрунтування має містити наступні частини: політичну, безпекову, економічну, технологічну, технічну, питання включення до програми постачань ОВТ Україні офсетної частини. Офсетна частина угоди є обов'язковою (в межах вже визначеної суми закупівлі ОВТ). До проведення експертизи мають залучатися як фахівці у галузі застосування (експлуатації) ОВТ, так і науковці, конструктори, державні експерти, а у найбільш резонансних випадках – недержавні експерти та навіть здійснюватися громадські слухання (без наве-

дення інформації, що містить державну або комерційну таємницю – із наведенням результатів експертизи відповідних структур, які мають доступ до державної таємниці).

Третій. Оскільки прийняття державних рішень щодо імпорту ОВТ держави повинні реалізовуватися в межах загальної військово-технічної та оборонно-промислової політики, потрібне утворення центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ), в рамках функціонування якого можна передбачити відповідні фахові структури для проведення експертиз (наприклад, Рада генеральних конструкторів, Науково-технічна рада, інші, в тому числі, і неурядові тимчасово залучені структури). ЦОВВ має підпорядковуватися віце-прем'єр-міністру з питань ОПК (ОВТ). Утворення ЦОВВ передбачено прийнятим в 2018 році Законом України про нацбезпеку.

Ключовим елементом прийняття рішень з боку ЦОВВ має стати прогнозоване визначення пріоритетів переозброєння (відповідно до загроз та потреб сил оборони) та прозоре й системне планування, які ОВТ Україна вироблятиме са-

мостійно, які ОВТ - спільно з іноземним партнером, які - закуповувати. Прийняття рішень внаслідок лобювання проектів різними групами має бути унеможливлене.

Створення в Україні ЦОВВ може, за розрахунками ЦДАКР, бути реалізовано в кілька етапів.

Зокрема, на першому етапі це може бути посилення статусу і розширення повноважень існуючого нині профільного департаменту Мінекономрозвитку і торгівлі (на чолі із профільним заступником міністра).

У наступному - завершення реформування ДК «Укроборонпром», у ході якої концерн позбавляється адміністративних функцій та утворює на базі вже визначених дивізіонів спеціалізованих оборонних холдингів як самостійних юридичних осіб.

Останнім етапом - створення нового Міністерства з питань ОПК в системі виконавчої влади. Створення профільного Міністерства передбачає відповідальність за реалізацію оборонно-промислової політики і розвиток національного ОПК, в тому числі, політичних сил, які висувують кандидатуру Міністра.

Партитура «гібридної» війни: вибір зброї

*Дмитро Веденєєв,
доктор історичних наук, полковник запасу*

Арія спецслужб

Продовжуючи висвітлення організаційно-функціональної структури гібридної війни (ГВ) як такої, розглянемо докладніше деякі особливості арсеналу та дієвих осіб сучасної асиметричної конфліктності.

Цілком зрозуміло, що передусім йдеться про поліфункційне застосування в ГВ спеціальних служб. Під ним можна концептуально розуміти сукупність скоординованих заходів (акцій) розвідувального, контррозвідувального, диверсійного, інформаційно-психологічного та іншого характеру різної тривалості та інтенсивності, які здійснюються кадровими співробітниками та агентурою (підконтр-

ольними «парасольковими» організаціями) спеціальних служб відповідно до загального задуму спеціальних операцій.

При цьому основні функції (задачі) спецслужб в рамках сценаріїв ГВ можуть полягати в:

- довгостроковому й цілеспрямованому зборі агентурно-оперативними, оперативно-технічними та легальними методами інформації про стан об'єкта агресивних дій, становище на потенційному або реальному театрі проведення ГВ;
- інформаційно-аналітичному та прогностичному забезпеченні відповідних спеціалізованих державних структур та ситуа-

- тивних управлінських (координаційних) органів з організації та ведення асиметричних під-ривних дій проти інших держав;
- створенні сталих позицій прямого або опосередкованого впливу в суспільно-політичних, управлінських, фінансово-економічних, військових, медійних та інших сферах шляхом вербувального або прихованого залучення до співробітництва громадян іноземних держав, котрі за своїм статусом (можливостями) можуть бути використані (сприяти) реалізації сценаріїв ГВ;
  - залученні до інспірування державних переворотів, заколотів, масових акцій та інших дій, що здатні призвести до насильницького повалення легітимної влади або тривалої дестабілізації ситуації у державі;
  - участі у створенні та управлінні роботою неурядових (легальних та незаконних) організацій, рухів, засобів масової інформації, навчально-тренінгових структур та інших суб'єктів суспільно-політичного життя, чия діяльність підпорядкована загальній стратегії непрямих під-ривних дій;
  - участі у створенні структур, ментальній підготовці кадрів та безпосередньому веденні інформаційної (інформаційно-психологічної), кібернетичної війни;
  - налагодженні й підтримці каналів незаконного фінансування антидержавних сил (структур), включаючи бойові та терористичні формування, перекидання для забезпечення їх незаконної діяльності зброї, диверсійних засобів, інформаційної продукції тощо;
  - організації професійної підготовки та виховання спеціалістів (організаторів) розвідувально-диверсійних, терористичних акцій, спецпропаганди та інших деструктивних дій, їх нелегальному перекиданню на театр ГВ;
  - безпосередньому здійсненні диверсійних, терористичних акцій, організації масових заворушень, повстань та інших особливо небезпечних злочинів проти державного ладу;
  - контррозвідувальному захисті власних спецслужб та створенні ними антиурядових формувань від оперативної діяльності спеціальних та правоохоронних органів противника тощо.

Партія для спецназу

На сьогодні однією із магістральних світових тенденцій розвитку воєнної організації та військового мистецтва є розбудова сил спеціальних операцій (ССО) та перетворення їх (у тих державах, які можуть таке собі дозволити) у

самостійний високомобільний компонент збройних сил, пристосований для автономного вирішення цілого спектру завдань – як загальновійськових, так і оперативно-бойових, спеціальних (підривних), проведення т.зв. «гуманітарних інтервенцій», стабілізаційних акцій тощо. Ще з 1950-х рр. (створення Груп спеціальних військ армії США – «зелених беретів») до функцій елітних військ включено створення партизансько-повстанських угруповань на території противника.

Штабний підрозділ кожної із восьми Груп СпП «зелених беретів» (які мають чітку регіональну спеціалізацію, включають до особового складу вояків відповідних національностей та мовно-культурної підготовки) – оперативний загін СпП «Чарлі» («Команда-Ч», 20-30 спеціалістів з проведення спецоперацій, розвідки, логістики, зв'язку та медичного забезпечення) здатен сформувати кількатисячну бригаду або більші «партизанські» сили. Загони «Браво», підпорядковані загону «Чарлі», можуть сформувати батальйон умовних «моджахедів». В останнє десятиліття групи СпП «зелені берети» розміщувалися або епізодично перебували у 135 країнах світу.

До того ж ССО розвинутих держав все більше пристосовуються для інтегрованих дій у взаємодії із спеціальними службами та іррегу-

лярними антиурядовими формуваннями. До їх складу вводяться «небойові» структури інформаційно-психологічного протиборства. Відомо, наприклад, що 4 та 8-а Групи військово-інформаційної підтримки (колишня 4-а група психологічних операцій, що існувала з листопада 1967 р.!), є одним із оперативних підрозділів інформаційної підтримки армії США. 8-а група військово-інформаційної підтримки створена 26 серпня 2011 р. в «столиці» спецвійськ Форт-Брегг, і включає 1, 5 та 9-й батальйони військової інформаційної підтримки.

Основна ж 4-а група у складі 3, 6, 7 і 8-го батальйонів (загалом близько 800 вояків) дислокується у Форт-Брегг і входить до складу 1-го командування спеціальних сил, що підпорядковане Командуванню спеціальних операцій армії США. Серед розгорнутого в мирний час персоналу групи – до 400 спеціалістів-лінгвістів з 35 мов, понад 60 висококваліфікованих експертів з національно-культурних, суспільно-психологічних, релігійних, ментальних, релігійних, соціологічних, фінансових та інших проблем, а також спеціалісти із обслуговування відповідної техніки. 15% особового складу – жінки, майже весь особовий склад пройшов парашутно-десантну підготовку. Назагал, сили ІПСО включають регіональних експертів і лінгвістів, які розуміють політичні, культурні, етнічні та ре-

лігійні тонкощі народів та регіонів світу.

І інші провідні держави враховують магістральні тенденції трансформації сутності сучасного протиборства, зростання у ній ваги невійськових й асиметричних засобів нелетального впливу, здатних підірвати морально-психологічний стан військ та населення противника, а і в ідеалі – змусити жертву відмовитися від опору без застосування збройної сили зі своєї сторони. Як свідчення – значна увага реформуванню та розширенню можливостей частин та підрозділів інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) Бундесверу, зведених в 900-у бригаду зв'язку.

Ще у 1990 р. Службу психологічної оборони Бундесверу перетворили у Службу оперативної інформації, на яку у мирний час поклалися підтримка німецьких контингентів у зарубіжних миротворчих операціях, вивчення міжнародних відносин, конфліктності у світі, засобів інформаційно-психологічного протиборства іноземних армій, підготовка аналітично-довідкової продукції щодо морально-психологічного стану населення та армій іноземних держав, розробка нових методів інформаційно-психологічного протиборства тощо.

Нині на компонент ІПСО ССО Бундесверу покладаються такі провідні завдання:

- вплив на морально-психологічний стан особового складу та населення противника;
- інформаційно-психологічна підтримка власних військ, включаючи обмежені операції за кордоном;
- розповсюдження дезінформації та чуток;
- участь у заходах оперативного й тактичного маскування в операціях основних сил Бундесверу;
- розробка концептуальних заasad, форм і методів ІПСО.

В МО ФРН існує Штаб інформації, в його складі – відділ оперативної інформації, якому в поточному відношенні підпорядкована згадана 900-а бригада зв'язку (адміністративно вона підлягає Головному штабу Сухопутних військ) та 952-й навчальний центр підготовки спеціалістів зв'язку. В 900-у бригаду входять штаб оперативної інформації, батальйон зв'язку (або ж 950-й окремих батальйон оперативної інформації), 300-а рота фронтової інформації, 951-й друкарський взвод, навчальний центр.

Згаданий 950-й батальйон (до 700 чол.) може у мирний час формувати команди інформаційної підтримки для контингентів Бундесверу за кордоном, і має у структурі основні підрозділи інформаційного впливу та студійний комплекс, групу із 20 офіцерів-лінгвістів тощо. Крім того, у Бундесвері створений Центр інформаційно-

психологічної боротьби, де зосереджені спеціалісти з університетською освітою – психологи, лінгвісти, етнологи, політологи тощо, існує і «Радіо Андернах», яке веде передачі для вояків ФРН, що несуть службу за кордоном.

Відтак доцільно вести мову про застосування, відповідно до загального задуму ГВ, військ (сил) спеціального призначення, основною формою якого виступають спеціальні операції – операції, що проводяться спеціально організованими, навченими та озброєними військовими або іррегулярними силами для досягнення воєнних, політичних, економічних чи інформаційних цілей нетрадиційними військовими засобами у зайнятих противником або політично нестабільних районах. Ці операції ведуться самостійно або скоординовано з операціями решти збройних сил та спецслужб.

Нерідко ССО використовуються у тісній взаємодії із спеціальними службами та антиурядовими парамілітарними формуваннями (повстансько-партизанськими, терористичними, організованими злочинними тощо) з метою, зокрема:

- здійснення спеціальної розвідки в інтересах власних військ та інших суб'єктів ГВ;
- виведення з ладу систем державного та військового управління;

- знищення (захоплення) штабів, важливих військових об'єктів, об'єктів тилу збройних сил тощо;
- паралізування роботи транспорту та життєво важливої інфраструктури;
- проведення диверсійних дій в тилу збройних сил, терористичних актів проти представників командного складу та державного апарату, захоплення у полон командного складу;
- проведення спеціальних інформаційно-психологічних операцій для підриву морально-психологічного стану військовослужбовців та населення країни – жертви ГВ;
- організації, бойової та спеціальної підготовки незаконних (іррегулярних) збройних формувань із числа громадян країни, що стала жертвою ГВ, найманців, іноземців та осіб без громадянства – учасників збройних конфліктів у «гарячих точках» світу тощо.

У залежності від конкретного прояву ГВ, особливостей структури військової організації певної держави в неконвенційних діях можуть брати участь окремі частини (підрозділи) військ спеціального призначення або високомобільних сил («командос», повітряно-десантні, десантно-штурмові, аеромобільні підрозділи), а у разі наявності ССО як самостійного

Аналіз сучасних військово-теоретичних поглядів на застосування ССО у війнах (конфліктах) нового концептуального типу дозволяє виокремити основні задачі, які елітні війська можуть здійснювати за умов ГВ. Зокрема, на етапі підготовки та розгортання ГВ спецпризначенці противника

компоненту збройних сил можливе комплексне застосування функціональних спецпідрозділів – спеціальної (глибинної) розвідки, розвідувально-диверсійних, бойових норців, інформаційно-психологічних операцій тощо.

Аналіз сучасних військово-теоретичних поглядів на застосування ССО у війнах (конфліктах) нового концептуального типу дозволяє виокремити основні задачі, які елітні війська можуть здійснювати за умов ГВ. Зокрема, на етапі підготовки та розгортання ГВ спецпризначенці противника:

- організовують антиурядові ви-ступи, повстанські і партизанські рухи з метою дестабілізації обстановки в окремій країні та повалення її уряду;
- захоплюють або ліквідують політичних, державних та військових діячів, які здатні відігравати провідну роль в організації відсічі агресії;
- проводять диверсії та акти саботажу;
- збирають розвідувальні відомості політичного, економічного та військово-стратегічного характеру;
- формують партизанські (повстанські) загони, здійснюють підготовку партизан (повстанців);
- накопичують, розподіляють і приховують зброю та засоби матеріально-технічного забез-

печення у районах, де у майбутньому планується розгортання партизанських баз;

- захоплюють полонених та заручників;
- проводять психологічні операції;
- діють на території іноземної держави у складі антиурядових органів самоврядування.
- На етапі ведення повномасштабної ГВ:
- збирають розвідувальні відомості в інтересах угруповань своїх військ на театрі воєнних дій;
- виводять з ладу або захоплюють важливі військові та промислові об'єкти у тилу противника, нейтралізують зброю масового ураження;
- проводять рейди та влаштовують засідки у тилу противника;
- виводять з ладу комунікації, системи державного, військового управління та тилового забезпечення;
- наводять з використанням радіо- та лазерних навідників високоточну зброю на особливо важливі об'єкти противника;
- проводять диверсії, акти терору, саботажу та психологічні операції для послаблення тилу, деморалізації особового складу і населення противника;
- організовують втечу з полону своїх військовослужбовців та цивільного персоналу;

- проводять пошуково-рятувальні операції.

Танок «диких гусей»

Складовою частиною арсеналу ГВ стало цілеспрямоване використання професійних приватних (найманських) організацій військового та спеціального характеру (приватних військових компаній, ПВК). У квітні 2007 р. гучний резонанс викликала стаття журналістки Наомі Вульф в британській «Гардіан». Як вважала автор, «прямо у нас під носом Джордж Буш та його адміністрація використовуються випробувані методи для закриття відкритого суспільства..., для правильного розуміння цього ми повинні вивчати уроки європейського фашизму та інших його різновидів». Одним із її аргументів на користь посилення авторитарних тенденцій у внутрішній політиці США після 11 вересня 2001 р. став прихід «золотої епохи» для приватних охоронних фірм – засобу залякування громадян та «призупинення дії принципів правової держави».

Дійсно, відбувається швидка заміна традиційної «держави-нації» моделлю «держави-корпорації». Цей процес характеризується ерозією реального державного суверенітету, демократичних важелів й громадянських прав, системи соціального захисту й соціокультурної матриці Просвітництва на догоду

інтересам закритих управлінських схем транснаціональних корпорацій й глобалістських інституцій транснаціонального управління, зростання соціально-майнових диспропорцій й культурно-ментальної дисперсності по лекалам «нового середньовіччя», насадження віртуально-маніпулятивної моделі управління з пристосуванням до неї населення – з неухильним зниженням його культурно-освітнього рівня.

У таких умовах приватні військові компанії (непрозорі висококваліфіковані армії, фактично підпорядковані недержавним транснаціональним структурам управління й виведені з-під державно-громадського контролю) стають військовою гілкою квазі-державності нового типу.

В сучасному світі (якщо не рахувати службу за контрактом у регулярних арміях та інших воєнізованих структурах) вельми поширеним явищем стали приватні військові компанії (ПВК) – недержавні структури, що виконують широкий спектр послуг: від підготовки й навчання військовослужбовців до проведення військових операцій. Окрім визначення «приватні військові компанії» використовуються терміни «приватизовані військові фірми» та «військові контрактори». За американською класифікацією ПВК поділяються на фірми – поставники контингентів; консалтингові фірми; фірми із забезпечення.

ПВК стали особливо широко залучатися провідними західними державами, передусім, США для вирішення широкого спектру військових завдань силами їх цивільних співробітників, більшість з яких мала попередній досвід служби у збройних силах, спецслужбах та інших спеціальних силових формуваннях. Вони фактично є учасниками всесвітнього ринку, утворюючи його специфічний сегмент, що принципово відрізняє їх від терористичних організацій.

Новітні ландскнехти оптимально відповідають сучасній стратегії ведення бойових дій у локальних конфліктах, в яких провідним наземним компонентом операцій стали сили спеціального призначення та допоміжні формування із підготовленого місцевого населення або підконтрольні регулярні збройні сили залежних формально суверенних держав. За ступенем навченості та оснащеності ПВК фактично стали різновидом ССО, мало поступаючись їм та експедиційним формуванням збройних сил. Співробітники ПВК відіграли помітну роль у низці державних переворотів, створенні обстановки «керованого хаосу» в ресурсних регіонах Африки південніше Сахари, на Близькому Сході, Центральній Азії, Південній Америці.

Першою ПВК вважається британська «WatchGuard International», яку в 1967 р. створив знаменитий

полковник Девід Стерлінг (у 1942 р. організував британський спецназ – Спеціальну авіадесантну службу). Найбільші старі ПВК були сформовані в епоху «холодної війни» для виконання різного роду силових функцій там, де використання регулярних армій вважалося недоцільним. Попит на послуги таких організацій почав стрімко рости у зв'язку із процесами глобалізації й зникненням стримуючих факторів періоду міжблокового протистояння. Провідні транснаціональні корпорації, діяльність яких пов'язана з підвищеними місцевими політичними й кримінальними ризиками, також ставали клієнтами приватних фірм по забезпеченню безпеки.

Вже у 2006 р. у світі нараховувалося понад 3000 комерційних воєнізованих організацій (фірм, компаній) з приблизно 2 млн. співробітників. Показово, що до 40% з них були засновані після подій 11 вересня 2001 р., тобто їх активізація співпала із розгортанням військової присутності США та країн НАТО у стратегічно важливих, з геополітичного й ресурсного поглядів, регіонах світу під прикриттям гасла «боротьби з міжнародним тероризмом». Як зазначав журналіст-неоконсерватор Макс Бут, «приватні воєнні компанії з'явилися як головні гравці у війнах поствересневого періоду».

ПВК фактично є учасниками всесвітнього ринку військових по-

слуг, утворюючи його специфічний сегмент, оперують у понад 100 країн світу, зареєстровані у США (55% цих структур), 27% – у державах Європейського Союзу (переважно у Великобританії), 9% у країнах Близького Сходу та Африки. В останні роки посилюється тенденція до творення ПВК в Росії, оформлення правового поля їх діяльності, часто чути про діяльність доволі загадкової «ПВК Вагнера» у Сирії та Африці. Характерним є те, що провідними замовниками послуг ПВК виступали уряди (62% контрактів), 29% – комерційні структури, решта підписувалася з неурядовими організаціями та фізичними особами. За даними Брукінгського інституту (США), прибутки ПВК щорічно становлять до \$180 млрд.

Згадані структури мало схожі на традиційні загони найманців. ПВК складаються, переважно, із висококваліфікованих, досвідчених армійських генералів, офіцерів, колишніх співробітників спецслужб та військ спеціального призначення, інших «профільних» спеціалістів, зокрема – психологів, комп'ютерників, фахівців із дестабілізації банківських систем. Мережа ПВК через досвідчених кадровиків інтенсивно веде пошук професіоналів (як колишніх, так і діючих) військової та спеціальної справи, розвідників й контррозвідників, готових за вельми солідне

винагородження без зайвих вагань взятися за виконання ризикованих та сумнівних з правового й морального погляду завдань. Практикується відправлення діючих військовослужбовців у тривалі відпустки для підробітку у ПВК.

Водночас ПВК працюють під щільним контролем спецслужб США, Великобританії, від яких залежить дозвільна система на отримання ліцензії на роботу. ПВК, ініціаторами створення яких виступали США, тісно співпрацюють із Пентагоном, котрий заключає з ними угоди про спільну роботу. Так, договори з приблизно 70 ПВК дозволили, за умов скорочення Конгресом військової присутності в Іраку, без проблем збільшити бойовий контингент для охорони військових містечок, нафтопроводів та інших важливих об'єктів. Втрати контакторів не розголошуються, хоча вони не менше офіційно загинули в тому ж Іраку (до 4,5 тис.) американських військовиків. Утім, як подекуди ще прусський король Фрідріх Великий, одна із переваг найманства у тому, що за вбитим воякою ніхто не тужитиме не батьківщині.

Відповідним є і винагородження за працю. Плата кваліфікованим співробітникам ПВК може сягати \$200-1000 на день, в той час як солдати і сержанти армії США отримують \$1000-4000 у місяць. Середній річний прибуток офіцера

розвідки в США сягає \$126 тис. на рік, а контрактника у цій сфері – щонайменше \$250 тис. Зрозуміло, що таке утримання приваблює досвідчених фахівців, а для спецназівців з постсоціалістичних держав взагалі виглядає фантастичним. Так, в західні охоронні фірми із одного з кращих у світі польського антитерористичного підрозділу «GROM» (відзначився несенням бойової служби в Іраку), перейшло до 80 із 100 співробітників, що свого часу звільнилися після передачі елітного підрозділу з відання МВС і Адміністрації до військового відомства Польщі. Замість тисячі доларів місячного утримання в «GROM» їм «поклали» стільки ж, але у день.

Звісно, найманцям не можна відмовити у надзвичайно високій бойовій та спеціальній підготовці. У ряді африканських конфліктів загони від ПВК чисельністю у 200-300 бійців при підтримці гелікоптерів успішно протистояли слабко озброєним та навченим багатотисячним повстанським арміям. У квітні 2004 р. в іракському м. Неджеф 8 співробітників «Blackwater» (колишні спецназівці) 5 годин відбивали атаки кількох сотень бойовиків, знищивши до сотні нападників, а самі втратили лише двох пораненими!

Окремі ПВК перетворилися у солідні збройні формування. Широко відома американська ПВК

«Blackwater», заснована у 1997 р. колишнім офіцером спецназу ВМС США та мільонером Еріком Прінсом (кампанія з того часу неодноразово змінювала назву, ЗМІ повідомляли про її участь у збройному конфлікті на сході України). Розпочавши з підготовки службовців силових відомств і федеральних замовлень на \$736 тис. (2001 р.), компанія у 2006 р. отримала замовлень на \$600 млн., а її загальні прибутки від роботи в Іраку на кінець 2007 р. перевищили \$1 млрд.

Цьому сприяли особисті зв'язки керівника компанії в Республіканській партії та адміністрації президента Дж.Буша-молодшого. Батько Е.Прінса, промисловець Едгар Прінс, був відомим спонсором консервативного протестантського руху, який, поряд із ортодоксальним юдейством, вирішальним чином впливає на формування ідеології неоконсерватизму зовнішньої політики США, а сестра очолювала відділення Республіканської партії в штаті Мічиган. Е.Прінс взаємодіяв із керівництвом ЦРУ (зокрема, Управління таємних операцій), має доступ до об'єктів національної розвідки.

По суті, компанія являє собою приватну армію із понад 50 тис. співробітників, має на озброєнні гелікоптери, танки, БМП і БТР, новітні зразки зброї піхоти, зв'язку, спеціальні засоби тощо. ПВК готова в будь який час виставити екви-

валент легкої піхотної бригади для участі в «гуманітарних операціях або конфліктах низької інтенсивності», що в принципі і є найбільш поширеними формами бойового застосування збройних сил США у повоєнному світі. В штаті є спецпідрозділи для активних операцій, наявні і власні розвідувальні підрозділи. Компанія готова «надавати сили для придушення заворушень по всьому світу».

Дослідження організації та діяльності приватних військових компаній дозволяє дійти висновку про перетворення певних їх типів на новітній різновид ССО. На користь цього свідчать такі риси устрою та властивості діяльності тих ПВК, котрі зосереджуються на виконанні спеціальних оперативно-бойових функцій в «гібридній війні»:

- тісна інтеграція із офіційною військовою організацією та спеціальними службами провідних країн світу;
- залученість до реалізації зовнішньополітичної стратегії великих держав (або спрямувань потужних фінансово-олігархічних, корпоративних угруповань, котрі вирішальним чином впливають на світовий порядок);
- безпосередня (конспіративна або легальна) участь у тих провідних військових кампаніях США і НАТО, в яких значною є

питома вага застосування ССО та розвідувальних служб;

- здатність самостійно або у взаємодії із спеціальними військами та службами проводити класичні спеціальні операції (у тому числі – зі зміни існуючого державного ладу або політичної ситуації у певних зарубіжних країнах (регіонах));
- суттєва частка колишніх (подекуди – і діючих) співробітників ССО та спецслужб серед керівництва та персоналу ПВК;
- застосування ПВК форм і методів оперативно-бойової діяльності, властивих суто ССО та спецслужбам.

Високий рівень бойової та спеціальної підготовки, відсутність стримуючих правових та моральних норм, тіньовий характер діяльності та складність доведення їх причетності до реалізації державної політики перетворює ПВК у вельми ефективне, хоча і витратне знаряддя прихованої ГВ. В рамках неконвенційної стратегії ПВК можуть застосовуватися для здійснення державних переворотів, у безпосередніх бойових діях, для проведення розвідки, диверсійно-терористичних акцій, бойової та спеціальної підготовки незаконних збройних формувань, охорони ватажків заколотників, тероризування (заякування) населення, забезпечення незаконного постачання зброї та боєприпасів, організації брутальних провокацій тощо.

ПВК організації органічно вписалися у систему корпоративної наддержавності, непідконтрольної легітимній державі і праву. Новітні найманці починають формувати власне поле інтересів й, відповідно, міжнародний «порядок денний» для отримання «фронту робіт». Очільники цих організацій, що мають здебільшого наднаціональний характер, входять до складу не тільки національних еліт, але й топ-менеджменту міжнародних корпоративних структур, утворюють новий вимір міжнародної взаємодії поза рамками національних інтересів і відповідної правової або етичної основи. Подальший розвиток недержавної системи військово-політичних відносин приведе до того, що вона буде ставати усе могутнішою, а також технологічно й інтелектуально оснащеною, здатної не тільки паразитувати на державах і міждержавних блоках, але й активно впливати на них.

Не дивно, що приватні військові фірми були визначальними діючими силами у війнах в Анголі, Хорватії, Сьєрра-Леоне й ефіопсько-еритрейському конфлікті, інших локальних зіткненнях.

Гібридні гонорари

Не можна пройти повз економічної складової «гібридної війни». Під нею можна розуміти комплекс прихованих або відкритих заходів, які здійснюються від-

повідно до загального задуму ГВ з метою дестабілізації продуктивних сил, фінансово-економічної сфери, економічного базису обороноздатності держави, підризу соціальної стабільності суспільства, ураження позицій держави, що стала жертвою ГВ у міжнародних економічних відносинах тощо.

Вона може включати санкційний тиск, валютно-фінансові махінації, стимулювання боргової залежності, закриття власних ринків для експорту інших держав, розрив традиційних економічних зв'язків та трудової міграції, заборону на постачання технологій експорту важливих для партнерів сировини й продукції, торгівельно-економічне ембарго, посилення митного зиску, цілеспрямовану дискредитацію економічного реноме держави у світі, приховане нав'язування завідомо руйнівних для національної економіки моделей економічного розвитку тощо. Засобами економічного знесилення можуть слугувати нав'язування гонки озброєнь, провокування локальних сутичок та стану напруги, спонукання витрат на посилення охорони кордонів, мобілізаційний тягар на економіку.

На думку спеціалістів, в сфері економіки також може насаджуватися «керований хаос», що вражає області виробництва, розподілу, споживання, проти кожної з яких є відповідні технології.

Зростає вага енергетичної складової ГВ. По суті, це комплекс прихованих або відкритих економічних та технологічних заходів, які здійснюються відповідно до загального задуму ГВ з метою провокування економічних ускладнень, соціального незадоволення, примушення до поступок в напрямку досягнення цілей держави – ініціатора ГВ. Вона може передбачати ембарго (блокаду) або обмеження на постачання енергоносіїв, електроенергії, обладнання для їх видобутку (вироблення) та транспортування, несанкціонований відбір транзитних енергоносіїв, закриття власних енергокоридорів для експорту енергоносіїв, відмову у кредитуванні з метою закупівель енергоносіїв, застосування фінансово-митних важелів, дискредитацію країни-жертви у міжнародних економічних стосунках тощо.

Зловісні ноти мережного протистояння

В сучасних умовах нові можливості в арсеналі «гібридної війни» відкриває стратегія мережецентричного протистояння. Як складова частина стратегії та методів ГВ, вона полягає у:

- 1) перетворенні глобального простору на інтегрований театр протистояння;
- 2) руйнівному впливі на комп'ютерні мережі, автоматизовані системи управління противника;

- 3) застосуванні новітніх способів організації та управління деструктивними силами, які використовуються в ГВ.

Нова концепція ведення війн на засадах мережності розроблена Офісом реформування Збройних сил Міністра оборони США. Вона активно впроваджувалася в практику ведення бойових дій США в Іраку та Афганістані. На думку розробників теорії, в майбутньому вона «якщо не замінить традиційну теорію війни, то суттєво й невідворотно змінить її». Ключовим поняттям є «мережа» – новий інформаційний простір, в якому розгортаються стратегічні операції військового, дипломатичного, медійного та економічного характеру.

При цьому бойові одиниці, системи зв'язку, розвідка й контррозвідка, дипломатичні кроки, обробка суспільної свідомості, психологічні операції та етнопсихологічне конструювання, наука і релігійна сфера оголошуються взаємопов'язаними елементами єдиної мережі («метадія»). Війна перетворюється на мережне явище, в якому постійно циркулює інформація.

Концепція «мережецентричної війни» (висунута уперше в США) дозволяє вести її в мирний та воєнний час, вона не обмежена національними та географічними кордонами, вражає як військові, так і цивільні мережі. Самі комп'ютери та їх мережі пере-

творилися на об'єкт бойових дій. Злам спеціально підготовленими хакерами військових та цивільних мереж противника здатен дезорганізувати систему військового управління, енергетичної, транспортної системи, повітряного сполучення, привести до людських жертв і масштабного економічного збитку, посяти паніку та антиурядові настрої у мешканців урбанізованого простору сучасних держав.

Нарешті, мережецентрична стратегія відкриває (включає) нечувані

можливості для використання в асиметричному (гібридному) протиборстві новітніх інформаційно-психологічних, управлінських й когнітивних важелів, котрі є складовою т.зв. «шостого технологічного укладу» (четвертий – традиційно-індустріальний, п'ятий – інформаційно-постіндустріальний), і пов'язані із технологіями штучного продукування й демонтажу нових соціальних суб'єктів, або «народів з коротким життям».

Карабахский конфликт. Неизбежность сохранения статус-кво: ни мира, ни большой войны

Рауф РАДЖАБОВ,
востоковед, руководитель аналитического центра 3RD VIEW,
Баку, Азербайджан

Устные договоренности, достигнутые между президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым и премьер-министром Армении Николом Пашиняном в Душанбе, Санкт-Петербурге и Давосе, создали впечатление, что при новых властях в Ереване диалог дает определенные результаты

Минская группа ОБСЕ, активно продвигая встречу на высшем уровне между лидерами Азербайджана и Армении, своим последним заявлением актуализировала старую формулу урегулирования конфликта вокруг Нагорного Карабаха. В текущей парадигме отношений официальных Еревана и Баку она не приемлема в принципе для обеих противоборствующих сторон. Пойдет ли кто-то на «компромисс», будучи в состоянии представить это не как «проявление слабости»?

Мюнхенская конференция по безопасности фактически подтвердила, что решение Карабахского конфликта в среднесрочной перспективе вряд ли возможно на

фоне отсутствия доверия между официальными властями Азербайджанской Республики и Республики Армения, а также взаимосключающих требований обеих сторон в рамках переговорного процесса под эгидой Минской группы ОБСЕ. Символично, что на полях Мюнхенской конференции по безопасности так и не встретились главы МИД Азербайджана и Армении Эльмар Мамедъяров и Зограб Мнацаканян для обсуждения перспектив мирного разрешения Карабахского конфликта.

Устные договоренности, достигнутые между президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым и премьер-министром Армении

Николом Пашиняным в Душанбе, Санкт-Петербурге и Давосе, создали впечатление, что при новых властях в Ереване диалог дает определенные результаты. Жертв на линии соприкосновения ВС Азербайджана и Армении в Нагорном Карабахе стало меньше, военнополитическая ситуация на линии соприкосновения армий двух стран в целом стабильная. На это указывает и начальник Объединенного штаба ОДКБ генерал-полковник А.Сидоров. По его мнению, «совместные усилия международных посредников и государств региона в последние месяцы привели к снижению напряженности», что «позволило активизировать диалог, необходимый для дальнейшей работы по мирному урегулированию Нагорно-Карабахского конфликта». Дело в том, что впервые за последние десятилетия по инициативе Москвы установлена прямая линия связи между Баку и Ереваном на уровне глав государств.

Карабахская политика Н.Пашиняна направлена, в том числе, на возвращение самопровозглашенной «НКР» в переговорный процесс под эгидой МГ ОБСЕ. Хотя, самопровозглашенная «НКР» вовлечена в переговорный процесс в том смысле, что визит сопредседателей МГ ОБСЕ в регион всегда сопровождается посещением Карабаха и встречами с руководителями непризнанной республики. По сло-

вам Н.Пашиняна, он не может представлять на переговорах самопровозглашенную «НКР», поскольку жители Карабаха его не выбирали, его выбирали лишь граждане Армении, которую он и уполномочен представлять на переговорах рамках МГ ОБСЕ. Очевидно, что в таком случае за столом переговоров должны быть также представители азербайджанской общины Нагорного Карабаха, которые покинули его территорию в результате военных действий.

В свою очередь, компромисс в понимании Баку – это возвращение к исходным позициям, предшествовавшим возникновению карабахского конфликта. То есть восстановление ситуации до 1988 года и дальнейшее определение статуса Нагорного Карабаха в составе Азербайджана в соответствии с нормами международного права (в рамках различных форм предоставления национально-культурной автономии по мировым стандартам).

Вместе с тем, Баку выдвигает новые предложения в качестве мер доверия. Речь идет об обмене пленными по принципу «всех на всех». Н.Пашинян заявил, что 6 декабря 2018 года в Санкт-Петербурге на саммите СНГ, во время встречи с И.Алиевым они «говорили об обмене пленными, договоренности достигнуто не было, но обсуждения будут продолжены». Ереван

Вся проблема мирного решения Карабахского конфликта состоит в том, какая сторона – Азербайджан или Армения – первой пойдёт на уступки, и какой из вышеуказанных пакетов будет взят за основу для подготовки большого политического соглашения между Азербайджаном и Арменией.

стремится в сложившейся ситуации к более эффективному диалогу с посредниками МГ ОБСЕ, чтобы не оказаться под их давлением на фоне азербайджанской конструктивности. Ведь в рамках переговорного процесса под эгидой МГ ОБСЕ нет содержательного обсуждения окончательного статуса Нагорного Карабаха, а говорится лишь о важности реализации экономического потенциала региона Южного Кавказа.

Взаимные уступки (не) ведут ...

В который раз приходится повторять текущий «ликбез» по урегулированию... Политическое урегулирование Карабахского конфликта посредством взаимных уступок не представляется возможным. По мнению официального Еревана, уступки (и это максимум) – это вернуть оккупированные вокруг Нагорного Карабаха территории Азербайджана, а Нагорный Карабах сделать независимым. Однако, последнее для Азербайджана неприемлемо. Для официального Баку, уступки – это предоставление Нагорного Карабаха высокого статуса автономии в составе Азербайджана в обмен на возвращение оккупированных территорий и деблокаду Армении. Но это, в свою очередь, не принимает Армения.

Иными словами, де-факто в рамках переговорного процесса под эгидой МГ ОБСЕ обсуждается

два пакета: 1-й – деокупация 7 оккупированных ВС Армении азербайджанских районов, не входивших в состав бывшей Нагорно-Карабахской автономной области (НКАО) и не претендовавших на другой статус вне Азербайджана. 2-й – статус бывшей НКАО, ныне существующей в виде самопровозглашенной «НКР».

Поэтому вся проблема мирного решения Карабахского конфликта состоит в том, какая сторона – Азербайджан или Армения – первой пойдёт на уступки, и какой из вышеуказанных пакетов будет взят за основу для подготовки большого политического соглашения между Азербайджаном и Арменией.

Можно предположить, что официальный Баку продолжит реализовывать свою стратегию, цель которой оставаться в рамках переговорного процесса под эгидой МГ ОБСЕ, и в то же время с помощью управляемой военной активности на линии соприкосновения ВС Азербайджана и Армении в зоне Карабахского конфликта оказывать давление на официальный Ереван. Тем более, что в Баку считают, что переговорный процесс предполагает выполнение армянской стороной ряда условий: в первую очередь, ВС Армении должны покинуть оккупированные ими территории Азербайджана, азербайджанские граждане должны вернуться на

***В Москве убедились, что разворот
Еревана в сторону США и НАТО не
возможен***

свои земли. После этого в регионе могут установиться мир и безопасность.

В свою очередь, официальный Ереван будет последовательно реализовывать свой план: обмен 5 азербайджанских районов, оккупированных ВС Армении, вокруг Нагорного Карабаха на признание официальным Баку независимости самопровозглашенной «НКР».

Роль Москвы

В Москве убедились, что разворот Еревана в сторону США и НАТО не возможен. К примеру, Н.Пашинян ранее заявил, что он не намерен пересматривать внешнюю политику Армении, являющейся стратегическим партнером РФ, а также радикально менять подходы в отношении урегулирования конфликта с Азербайджаном касаясь Карабаха. Вместе с тем, летом 2016 года Н.Пашинян выступил против «плана Лаврова», назвав его планом по принуждению Армении и Нагорного Карабаха к капитуляции. При этом что для компромиссного урегулирования карабахского конфликта Н.Пашинян и в 2016 году и в ходе представления в Национальном Собрании программы возглавляемого им правительства Армении заявил об обеспечении атмосферы взаимного компромисса и доверия.

Н.Пашинян по линии ОДКБ принял решение направить армян-

скую гуманитарную миссию в составе 83 человек в Сирийскую Арабскую Республику. При этом что, с одной стороны, экс-президент Армении Серж Саргсян не пошел на данный шаг, а с другой - помощник Президента США по национальной безопасности Джон Болтон в ходе своего визита в Ереван предостерегал Н.Пашиняна от участия в сирийских событиях.

Ереван не может обойтись без РФ в вопросе безопасности Армении. Символично, что на фоне активизации переговорного процесса по разрешению карабахского конфликта Москва и Ереван подписали контракт на закупку четырех многофункциональных истребителей Су-30СМ, которые ВС Армении должны получить в 2020 году. Москва для реализации сделки с Ереваном пошла на серьезные уступки: Кремль выделил кредит и продал самолеты по внутрироссийским, а не экспортным ценам. В результате ВВС Армении приобретают современные боевые самолеты, способные значительно повысить боевой потенциал республики. ВВС Азербайджана не обладают столь продвинутыми боевыми самолетами, - ВС страны имеют модернизированные на Украине истребители МиГ-29.

Более того, в ходе недавней встречи министры обороны Армении и России обсуждали широкий круг вопросов военного и военно-

технического сотрудничества, в том числе, связанных с укомплектованием ВС Армении новейшим и точным вооружением, обеспечивающим превентивное превосходство Еревана. Превентивное превосходство Еревана указывает на качественно новую ситуацию в армяно-российской повестке. Эта повестка не только меняет характер двусторонних отношений между Арменией и РФ, но и военно-политические перспективы в регионе Южного Кавказа, а также тенденции развития системы региональной безопасности в целом. Ведь правительство Армении намерено пополнить арсенал ВС дальними высокоточными ракетными комплексами, современными комплексами артиллерийского поражения и ПВО, многофункциональной авиацией, автоматизированными и роботизированными воздушными и наземными системами, повышая тем самым, эффективность разведки, уровень дальности и точности огневого поражения.

Одним из важнейших элементов обеспечения безопасности Армении рассматривается развитие армянского военно-промышленного комплекса (ВПК). Кстати, развитие ВПК Армении рассматривается как ключевой фактор по обеспечению и укреплению боеготовности ВС, экономического роста, прогресса в научной и технологической сфере страны. Очевидно,

что реализация вышеуказанной программы Армении ведет, в том числе, и к усилению стратегических позиций Москвы, как в Армении, так и в целом на Южном Кавказе на фоне грузино-российских переговоров, армяно-грузинского сближения и азербайджано-грузинского похолодания...

Активность Запада на карабахском направлении

Официально активность США в рамках урегулирования карабахского конфликта под эгидой МГ ОБСЕ в целом не противоречит усилиям Москвы. Российский замминистра иностранных дел Г.Карасин недавно заявил, что РФ, Франция, США и ЕС едины в том, что в урегулировании карабахского конфликта силовые сценарии должны быть категорически исключены.

Однако на фоне российско-турецкой активности по решению Карабахского конфликта с привязкой к ратификации армяно-турецких протоколов бывший сопредседатель в МГ ОБСЕ от США Ричард Хогланд обнародовал документ, в котором отражены принципы урегулирования Карабахского конфликта. Правда, Р.Хогланд повторил то, о чем РФ, США и Франция твердят на протяжении последних лет: особый временный статус для самопровозглашенной «НКР»; возвращение территорий вокруг самопровозглашенной «НКР» в состав

США де-факто также предлагают сторонам карабахского конфликта взять за основу модель «оккупированные территории в обмен на мир между Азербайджаном и Арменией». Фактически США призывают Ереван отказаться от модели «оккупированные территории в обмен на постоянный статус Нагорного Карабаха»

Позиция Тегерана отвечает интересам Москвы, предлагающая сторонам конфликта согласиться на миротворческую миссию ОДКБ, а не НАТО или Европы

Азербайджана; разрешение проблемы с беженцами и т.д. Поступок экс-сопредседателя МГ ОБСЕ от США Р.Хогланда целесообразно рассматривать в контексте визита Президента ТР Реджепа Тайипа Эрдогана в Баку и Астану, а также готовности официальной Анкары вместе с РФ решить Карабахский конфликт.

Официальный Вашингтон не без оснований опасается, что Турция, Россия и Казахстан с участием Армении и Азербайджана (а также косвенным участием Ирана) без вовлечения в политический процесс США и ЕС решат армяно-турецкий и азербайджано-армянский конфликты.

Вместе с тем, США де-факто также предлагают сторонам карабахского конфликта взять за основу модель «оккупированные территории в обмен на мир между Азербайджаном и Арменией». Фактически США призывают Ереван отказаться от модели «оккупированные территории в обмен на постоянный статус Нагорного Карабаха». Очевидно, что модель «оккупированные территории в обмен на мир (или безопасность) между Азербайджаном и Арменией» согласуется с российским «планом Лаврова». Однако эта модель не отвергает определения статуса Нагорного Карабаха. Об этом свидетельствует заявление Н.Пашиняна в Берлине на совместной пресс-

конференции с Канцлером ФРГ Ангелой Меркель. По словам Н.Пашиняна, решение проблемы – это вопрос трех сторон (Азербайджан-Армения-«НКР»), вовлеченных в конфликт, и международное сообщество не может разрешить карабахский конфликт вместо трех сторон, а может лишь создать платформу для диалога и переговоров.

Интересы Исламской Республики Иран и Турецкой Республики

Тегеран - противник военно-политического присутствия Запада в регионе Южного Кавказа, в том числе, в качестве миротворцев в зоне карабахского конфликта. Тегеран неоднократно заявлял, что отказывается признавать обновленные Мадридские принципы 2009 года по разрешению карабахского конфликта, т.к. по ним в зоне урегулирования должен быть размещен международный миротворческий контингент. Тегеран настаивает на разрешении карабахского конфликта исключительно усилиями стран региона Южного Кавказа. Очевидно, что такая позиция Тегерана отвечает интересам Москвы, предлагающая сторонам конфликта согласиться на миротворческую миссию ОДКБ, а не НАТО или Европы.

Анкара на фоне известных событий в Сирии сегодня менее активна в текущем переговорном процессе во-

круг карабахского конфликта. Хотя, Анкара подчеркивает, что без решения карабахского конфликта и речи быть не может о нормализации отношений между Турцией и Арменией. Анкара не готова к урегулированию отношений с Ереваном, т.к. в Турции нет такой политической силы, которая готова даже к обсуждению вопроса разрешения армяно-турецких противоречий. Единственным сторонником урегулирования отношений Турции с Арменией является прокурдская партия, которая де-факто находится под запретом.

Выводы

Во-первых, создать доверие между Азербайджаном и Арменией, а также придать переговорному процессу под эгидой МГ ОБСЕ необратимый характер могут конкретные шаги конфликтующих сторон, которые изменят статус-кво в регионе Южного Кавказа и сделают невозможным новую эскалацию конфликта. Поэтому необходим вывод ВС Армении с оккупированных территорий вокруг Нагорного Карабаха, разблокирование границ Азербайджана и Турции с Арменией. Первые шаги по урегулированию карабахского конфликта не должны оставлять пространство для маневра Азербайджану и Армении, а зафиксировать соответствующую «точку невозврата». Очевидно, что этот процесс может занять годы.

Во-вторых, переговоры между Баку и Ереваном по Карабахскому конфликту под эгидой МГ ОБСЕ будут чередоваться с военными инцидентами, но полная остановка мирного процесса - исключена. Поэтому необходимо, чтобы сопредседатели МГ ОБСЕ достигли, как минимум, временного, но значимого азербайджано-армянского соглашения в рамках поэтапного урегулирования карабахского конфликта, которое будет способствовать согласованию этого основного вопроса и выведет Баку и Ереван на окончательное решение, выходящее за рамки новой войны.

В-третьих, в Баку должны озвучить параметры азербайджанского компромисса. Ухудшение макро- и микроэкономических показателей в Азербайджане на фоне волатильных мировых цен на энергоносители не способствует решению азербайджано-армянского конфликта силовым путем. Официальный Баку пока не в силах изменить в свою пользу военный паритет между Азербайджаном и Арменией. Очевидно, что существенное изменение военного паритета требует больших финансовых средств и времени. При этом что военная активность на линии соприкосновения ВС Азербайджана и Армении в зоне карабахского конфликта будет наблюдаться вплоть до подписания мирного соглашения между двумя государствами.

Управляемая военная активность не перейдет «красной» черты, т.к. широкомасштабные боевые действия в зоне карабахского конфликта чреваты серьезными внутривнутриполитическими и экономическими последствиями для Азербайджана и Армении

Указанная управляемая военная активность не перейдет «красной» черты, т.к. широкомасштабные боевые действия в зоне карабахского конфликта чреваты серьезными внутривнутриполитическими и экономическими последствиями для Азербайджана и Армении. Тем более что Россия, Иран и Турция в силу своих национальных и региональных интересов будут стремиться сохранить действующий в

зоне карабахского конфликта статус-кво, параллельно вовлекая Азербайджан и Армению в «региональный формат» решения конфликта.

Материал подготовлен в рамках проекта Южнокавказского Филиала Центра исследований армии, конверсии и разоружения «ЦИАКР-Южный Кавказ» (г.Тбилиси).

Имплементация стратегических целей оборонной реформы. Часть 2

*Анатолий Герасимов,
кандидат технических наук,
старший научный сотрудник*

2.1. Генеральная цель.

Повышение уровня обороноспособности, как ключевой приоритет политики НБ, заданный Стратегией, на уровне СОБ становится ключевым же пунктом стратегического планирования, и, как системообразующий фактор, безусловно подразумевает воплощение в конкретных и реальных (вещественно определенных) параметрах, опирающихся на обоснованную стратегию и временные рамки их достижения, задающих ориентир целенаправленной деятельности всех участников системы обеспечения военной безопасности, совокупность обеспечивающих ее частных целей (представление модели

будущего) и ответственных за них исполнителей [19]. И столь же условно ГЦ предполагает сопровождение комплексом показателей и критериев ее оценки, обеспечивающих необходимую обратную связь (ОС) в системе и ее дееспособность. Следует отметить, что ясная и недвусмысленная формулировка задачи представляется условием успеха и в программно-целевом планировании, включенном в задания Стратегии.

В ином аспекте чрезвычайная важность вопроса и сопутствующих рисков обуславливает необходимость научного обоснования количественно-качественных характеристик, которым должен удовлетворять объект

управления и которые приданная СУ должна обеспечивать. В НАТО к ГЦ предъявляются требования прозрачности и подотчетности, корректности параметров и механизмов, которые гарантируют, что «продукт» в виде оборонных институтов построен подотчетным, действенным и эффективным способом [14].

В украинских реалиях, не взирая на негативный опыт применения эвристических подходов и периодическое анонсирование необходимости научного обоснования структуры оборонной достаточности (и, соответствующей ей численности личного состава), порог эвристики остался непреодолимым. И это дает возможность свободной трактовки не только конечной цели и зависимых от нее параметров, в частности численности личного состава, но и путей ее достижения [19]. Так было в предыдущем СОБ (2004 г.), осталось и в нынешнем. Любопытно, что и там и там акцентируется «тесное взаимодействие со структурами НАТО.

И сегодня «необходимый уровень обороноспособности» не несет в себе должной определенности и, следовательно, не отвечает требованиям, предъявляемым к целям, как к управленческой категории. А именно, конкретности, то есть четкости и однозначности трактовки значений его частных показателей - требований к объек-

ту управления; измеряемости – обозначения их в характеристиках, имеющих под собой количественные оценки; достижимости – опоры на реальные ресурсы; хронометрированности – определения сроков достижения промежуточных целей и ГЦ [19].

2.2. Стандарты НАТО.

В оценке оборонной реформы иностранные специалисты особое внимание уделяют соответствию проводимых мероприятий стандартам НАТО, подчеркивая, с одной стороны, что сфера обороны в них весьма полно задокументирована и вполне доступна, в том числе и по организации оборонного строительства и построения «добročестности» [14], а, с другой, что эти цели поставлены самой Украиной и в практике ее реформ особый акцент делается на соответствии всех мероприятий критериям НАТО [1]. Видение же реальных достижений в этом плане свидетельствует, что преимущественное большинство рекомендаций, предложений и требований тормозится на уровне руководства, где главенствует синдром: «мы все знаем лучше вас». Причем относящийся и к военной науке.

Причиной тому называют неготовность руководства к смене менталитета, переходу планирования и управления на основе обозначенных в программных документах и

реальных результатов (их сопоставлении), а также жесткой ответственности за их достижения [1]. А еще оговаривают недостаточность приспособления лишь технических стандартов – без ценностей, на которых они базируются [18]. Существенные же отличия официальных оценок реформы достигнутых результатов от оценок, выдвигаемых независимыми экспертами, объясняют имитацией реформ и «беспрерывной неправдой, которую использует командование ВС» [20]. Например, по «масштабам и беспрецедентности реформ», «наисильнейшей армии в Европе», или причислению к достижениям уже первого года реформ решения «преимущественного большинства целей и задач с учетом стандартов НАТО и совместимости с ними украинской армии на 90%». Хотя категория честности, в том числе касающаяся сводок для общественности входит в эти стандарты. Она входит и в «Топ-десять военных стандартов НАТО, которые Украине нужно соблюдать, прежде, чем подавать заявку на участие в Альянсе» [21].

Следует отметить, что в СОБ переход на эти стандарты предусмотрен аж на 2020 г. При том, что, согласно Белой книги, уже в 2016 г. был разработан механизм внедрения стандартов НАТО.

В Матрице же СОБ (задача 3.3.1) «Приведение основных об-

разцов ВВТ в соответствие с стандартами НАТО» касается лишь кодификации последних, разработки и постановки их на производство. Вместе с тем МО отчитывается о подготовке по этим стандартам 28 боевых подразделений, использовании 17 стандартов НАТО в форме одежды и более 600 стандартов по подготовке ВСУ. При всем том иностранные эксперты считают, что осталось только немного времени, «чтобы сдвинуть дело с места» [17].

2.3. Система государственного управления.

Уже давно по мнению экспертного сообщества и военной науки сердцевинной проблемы обеспечения обороноспособности государства является низкая эффективность СГУ [19]. О том свидетельствует и озвученный Министром обороны факт: к началу новой реформы в оборонном ведомстве, включающем около 200 тысяч человек (личного состава), боеготовыми являлись только 5-6 тысяч военнослужащих (менее 3%) [7]. Объяснимо этот фактор выделен Стратегией главной внутренней угрозой в оборонной сфере, а повышение дееспособности органов государственной власти – в основных заданиях. Вот только ответственные за выполнение этого задания опять остались под маской.

В лучших практиках НАТО этого плана подчеркивается «очень важный элемент»: руководство сферой обороны подчиняется общим правилам управления, т.е. «реформа обороны – это понимание управления (руководства) и эффективное использование принципов управления» [14]. В числе последних особо выделяется четкость ответственности и компетенции в механизмах командования, организации и управления. Особенно на высших уровнях [18].

При этом итогом реформы должен быть продукт виде эффективных оборонных институтов. А процесс построения этих институтов должен быть прозрачным и подотчетным, с корректными параметрами и механизмами, которые гарантируют, что продукт выработан подотчетным, действенным и эффективным способом. И «если вы не понимаете этого, то не подходите для этой работы, даже если имете пять звездочек на погонах» [14].

О «понимании и эффективном использовании принципов управления» в украинской практике свидетельствует представление известного механизма ОС, определяющего суть процесса управления и сознательной деятельности вообще, как «впервые предусмотренного специального механизма имплементации и контроля оборонной реформы», но реально лишенного основы – кон-

кретных показателей (см. выше), без которых он не работает. Итоговая «эффективность оборонных институтов» представляется мифическим «необходимым уровнем обороноспособности», лишенным не только реального представления, но и критериев его оценки.

Подотчетность процесса создания оборонных институтов зиждется на четком распределении функций, полномочий и ответственности всех его субъектов, включая контролирующие, и исходно подразумевает четкость обозначения тех самых «корректных параметров» на всех установленных этапах управления и по всему его контуру (которых в СОБ явный дефицит). И еще – необходимость механизмов, определяющих: кто перед кем отвечает, кто кого контролирует, правила осуществления контроля исполнительной власти, предмет и суть контроля оборонных институтов [17]. При этом, согласно международной практике, функции, полномочия, ответственность и контроль всех звеньев СГУ, и прежде всего объекта управления, должны быть закреплены законодательно [18]. Как законодательно должен быть обозначен и механизм руководства и привлечения к ответственности, обеспечивающий твердое управление, точное и полное выполнение концептуальных положений и установок, планов и программ, вы-

сокую исполнительность, рациональное использование выделяемых ресурсов [22]. Все это плохо соотносится с проблемой недостаточной коммуникации и взаимодействия как между стратегическим и оперативными уровнями, так и между отдельными субъектами на этих уровнях в Украине, которую отмечают иностранные эксперты [1]. И на официальном уровне отмечается отсутствие надлежащей межведомственной координации между органами исполнительной власти, недостаточно активную роль КМУ и СНБО в выполнении заданий оборонной реформы [7].

В этом контексте совсем «свежий» пример - игнорирование решения СНБО по разработке системы РП состояния НБ (СО), дающих реальную основу для контроля и управления этим состоянием. Можно отметить, что еще в Послании президента Верховной раде 2015г. глава государства сетовал на отсутствие механизма привлечения к ответственности за невыполнение решения СНБО. И еще: при отсутствии полноценной системы индикаторов МО, вновь выступающее главным разработчиком Положения о системе индикаторов, устанавливающего «основы взаимодействия государственных органов (включая Министерство культуры!) по введению ее в действие» отклонило выдвинутое МИД тре-

бование о необходимости научно-методического обеспечения вопроса [23,24].

В общих правилах управления особое место принадлежит системе контроля (ОС). Потому регламентация административного, а тем более ДГК, качественное усовершенствование которого включено Стратегией в основные направления политики НБ, закреплена законодательно, занимает особенное место в условиях его успешности, как и успешности управления в целом [18,25].

В общем случае такая регламентация должна охватывать все органы государственной власти, причастные к процессу создания (реформирования) СО, а в системе ДГК – СГУ в целом, и сам этот процесс: помимо этапных параметров ГЦ все промежуточные параметры управления, которые ее обеспечивают, и ответственные за них подразделения. Регламентации также подлежат условия и механизмы контроля, включая предмет и периодичность его проведения, а также состав и функции органов самого контроля.

Безусловно построение такой системы является прерогативой высшего уровня государственного управления. И столь же безусловно реализации ее не будут сопутствовать условия благоприятствования со стороны власти. С другой стороны, на кону стоит дееспособность и

успешность СГУ в рассматриваемой сфере. Но она, судя по реальным результатам не стала преобладающей. Этим, по-видимому объясняется и довольствие власти, прежде всего Парламента, куцым действующим законом «Про ДГК...», где нет четкости даже в определениях и сути отличия демократического и административного гражданского контроля. Поэтому и ставится на уровне стратегического планирования задача ДГК над СО, который осуществляется «за счет повышения эффективности МО», а ответственным за него является сам объект контроля. Где при отсутствии даже элементарного административного контроля и самого субъекта контроля, МО отчитывается за выполнение этой задачи.

2.4. Орган управления.

Первостепенный атрибут любой системы управления представляет орган управления (ОУ) (в Стратегии - «централизованное управление»). Задачей такого органа в общем случае является непосредственное управление приданной системой по всем необходимым аспектам с целью обеспечения требуемых изменений в процессе достижения объектом управления заданной конкретной цели, основанного на использовании программной и рабочей информации. В рамках СО –

обеспечения достижения ими заданного уровня оборонной достаточности, выраженного в конкретных параметрах и критериях оценки. Наличие ОУ является также необходимым условием имплементации Стратегии [10].

К основным атрибутивным признакам ОУ относятся: законодательно установленные полномочия, механизмы руководства и привлечения к ответственности; условия подотчетности ДГК [18]; научное обоснование ГЦ и частных целей подготовки государства к обороне, этапность их достижения и стратегии такой подготовки [19]; обоснование состава и структуры СО с распределением увязанных с ГЦ функций и задач их органов; организация развитой системы ОС (контроля), включая ДГК; согласование Концепций и программ реформирования и развития органов СО и ОПК по единому замыслу, и, согласно Стратегии, – с опережающим развитием последнего; обоснование необходимого ресурсного обеспечения СО в целом и его органов и контроль эффективности его использования; осуществление твердого, непрерывного и ответственного управления, обеспечивающего поэтапное достижение частных целей и ГЦ в целом, выполнение концептуальных и программных документов; координация и контроль за деятельностью всех органов

государственной власти и других не государственных органов в рассматриваемой сфере [26] и др.

Согласно мировой практике и логике вещей в составе СБО, данном в Концепции его развития, эта роль принадлежит СНБО (с его аппаратом) во главе с Президентом. Об этом говорилось и на международных конференциях [18]. Тем более, что контроль за выполнением СОБ и Государственной программы развития ВС возложен на секретаря совета. И часть приведенных признаков отвечает «основным направлениям развития» СНБО (его аппарата), намеченным Концепцией развития СБО. И записанное в ней функции «координации и контроля» СНБО также подразумевает это. Ибо контроля без управления не бывает. С другой стороны, «координация не есть простое дело передачи информации или создания надлежащих структур управления – она предусматривает использование власти» [10]. Правда последнее «работает» только в связке с другими атрибутами управления: прежде всего волей и способностью управляющего органа к осуществлению необходимых действий. С последним, похоже дефицит. Несмотря на периодическую актуализацию данного вопроса на самом верхнем уровне. В том числе в послании Президента 2015 г., где СНБО фигурирует как ключевое звено в комплексном

управлении СБО. Но в Послании 2017 г. признается необходимым, чтобы на заседаниях СНБО периодически, например в конце каждого года (т.е. всего несколько раз) рассматривать вопросы состояния оборонной реформы и определять пути решения проблем. – Если учесть и «применение власти» в вопросе разработки РП - это уже не к ОУ. Но, как известно (и как видится) без действенного ОУ система не работает. Или работает по своим правилам.

2.5. Демократический гражданский контроль. Все вышесказанное, вообще говоря, исключает сколь-нибудь корректное измышление о повышении эффективности ДГК и переводит задачу в плоскость создания одного. Начиная с серьезной доработки профильного закона и содействия образованию самого субъекта такого контроля.

А отчеты о больших достижениях в этой области объясняются недостаточной компетентностью - широкой проблемой непонимания силовыми структурами необходимости и сути ДГК [1]. Поэтому при давно апробированных и общеизвестных критериях эффективности ДГК [25,27] определяют его одной из приоритетных целей международной помощи Украине и разъясняют его азы на уровне международных конференций [1]: про ключевую, но недостаточно эффективную роль Парламента, обеспе-

чивающего ДГК над СГУ и СБО; необходимость четкого законодательного обеспечения этого процесса; необходимость четко прописанных рабочих процедур осуществления контроля; и даже тривиальную необходимость внешнего контроля объекта управления - МО (без которого и внутреннего контроля не будет); решение проблемы недостаточного профессионализма контролирующих; прямую зависимость эффективности контроля от наличия реального его субъекта, который должен иметь четыре главных характеристики: осознание собственных интересов, возможность их лоббировать и внедрять в публичную политику, контролировать их выполнение, быть жизнеспособным (гражданское общество пока не стало таковым) [1].

Выводы

1. Сложившиеся условия задачи имплементации Стратегии в сфере обороны исходно исключали желаемый успех. Ключевой проблемой традиционно стало отсутствие действенного государственного управления процессом реформы.

Главными релевантными факторами стали: отсутствие в системе реального органа управления («централизованного управления»), центрального органа исполнительной власти и органов контроля, и передача управления не

соответствующему по рангу исполнителю в лице МО с предоставлением таким образом ему права реформирования не только самому себя, но и СО в целом. - При спорной его компетенции в вопросах управления. Все это, в свою очередь, обусловило устранение из зоны управления выходящих за рамки компетенции МО важных задач Стратегии, таких как повышение способности органов государственной власти и СГУ в целом, централизованное управление, комплексное усовершенствование законодательства, согласование программ развития органов СО и ОПК и др.; игнорирование решения СНБО по результативным показателям процесса и лишение с тем, его контроля и дееспособности управления им, а также апробированных в этом плане практик НАТО; возможность необоснованного пересмотра приоритетов и задач Стратегии и низкого качества планирования, проявившегося прежде всего в игнорировании научной обоснованности и некорректном (двусмысленном) представлении ГЦ.

2. Приемство положений и задач стратегии – документа обязательного для исполнения и их необоснованная «модернизация» в СОБ выглядят не состоятельными. Это в первую очередь касается: иерархии стратегических целей и неоднократно акцентированного Стратегией

приоритета качественных характеристик и оснащения СО современным вооружением; оставленного без внимания положения по разработке ракетных комплексов, обеспечивающих сдерживание агрессора, и признаваемого в современных условиях действенной асимметричной мерой; собственного (не адекватного) представления оборонным ведомством совершенствования бюджетной политики; не понимания сути ДГК, приводящего к абсурдной постановке и оценке одной из ключевых задач в сфере обороны; искаженного представления значимости факторов обороноспособности (ГЦ), в первую очередь численности личного состава армии и новейшего вооружения; увязки намеченных мероприятий и сроков их исполнения и др..

3. С учетом результатов проведенного анализа, официально признаваемого ряда проблем в рассматриваемой сфере, а также официально признанного курса Украины в НАТО и очевидной заинтересованности его экспертов и советников в положительных результатах, следует признать важными их оценки состояния оборонной реформы (без дипломатических барьеров и эфемеризмов) и соответствующие рекомендации: реформы недостаточно глубоки и системны – преимущественно для «галочки» или косме-

тических изменений»; имеют место существенные различия официальных оценок состояния реформы от реальных изменений; наибольшей проблемой оборонной реформы является непрерывная неправда; для всех уже очевидно, что реформа потерпела неудачу, за четыре года реформ единственное, что изменилось в ВСУ, это новая форма и погоня; нет веры в то, что ВСУ можно привести в состояние даже наименьшей эффективности; нынешнее руководство и командование ВСУ полностью не способно осуществить необходимые реформы.

НАТО официально рекомендует Киеву пересмотреть положения СОБ, сосредоточившись на очередности приоритетов и их реалистичности, внимательно присмотреться ко всем положениям этого документа [18,26,30,32].

ЛИТЕРАТУРА

1. Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України. Матеріали дев'ятої міжнародної конференції «Реформи сектору безпеки України: здобутки, уроки та плани на перспективу» 10-11 жовтня 2017р., Київ.
2. Основні результати впровадження оборонної реформи. http://go.mail.ru/distib/ep/?product_id={AA0003B4-5F39-45EA-A905-CA87754B3563}&gp=820333&fr=ntg&q=.

3. Інформаційно-довідкові матеріали Міністерства оборони для щорічного Послання Президента України до Верховної Ради. 2018р.
4. В НАТО занепокоєнні розмежуванням повноважень Міноборони і Генштабу. 24.01.2018.
5. Эрмолаев А.В., Тютюнник В.П.,Горовенко В.К. Вийськова реформа в Україні: основны чинники, засади та напрями // Стратегічні пріоритети, 2011, -№2(19), С.131-142.
6. Стратегія національної безпеки України, 2007 р.
7. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». К.: НАЦІОНАЛЬНИЙ інститут стратегічних досліджень. 2017.-927 с.
8. Пост израильского майора В. Верцнера в социальных сетях.
9. Винер Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине. – М.: Радио, - 1968. – 326 с.
10. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. – К.: НІСД, 2011. – 285с. http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Gorbulin_Kachynsky-e2dd0.pdf;
11. Сунгуровский М. Демократичний контроль у структурі процесу формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки. Матеріалі другої міжнародної конференції «Урядування в секторі безпеки: роль демократичних інститутів і кращі міжнародні практики». Київ. 16-17 березня, 2016 р.-С.26-34.
12. «Сплановані на 2015 рік заходи реформ виконані майже на 100%»- Міністр оборони України генерал армії Степан Полторак.»- Міністерство оборони України. Народна Рада новости.
13. Шкідченко В.П., Кохно В.Д. Елементи теорії ВБ. Монографія.-К.: БФ Миротворець, 2001.-194 с.
14. Флурі Ф. Нагляд і реформування розвідки та оборони: кращі практики та довідкові матеріал. Матеріалі другої міжнародної конференції «Урядування в секторі безпеки: роль демократичних інститутів і кращі міжнародні практики». Київ. 16-17 березня, 2016 р.-С.54-56.
15. Бутусов Ю. Стратегический оборонный бюллетень –первое обсуждение «Белой книги» реформы ВСУ.–Цензор НЕТ». <http://censor.net.ua/r37059>
16. Основні положення воєнної реформи в Україні. http://www.mil.gov.ua/snдекx.phppart=reform_fag.
17. Маронькова Б. ОБОРОННІ ТА НЕВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИС-ПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-

- НАТО. Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України. Матеріали дев'ятої міжнародної конференції «Реформи сектору безпеки України: здобутки, уроки та плани на перспективу» 10-11 жовтня 2017р., Київ., С.17-19.
18. Матеріали першої міжнародної конференції «Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України: стан і потреби», - Київ. 21-22 січня, 2016 р.
19. Телелим В.М., Пунда Ю.В., Косевцов В.А. Погляди на організацію процесу управління підготовкою держави до оборони // Стратегічна панорама, - 2015. - №1. - С21-27.
20. Экс-радник НГШ Н .Хазін: «Українське керівництво і командування ЗСУ не здатні здійснити необхідні оборонні реформи». https://censor.net/ua/resonance/3050529/eksradnik_ngsh_natan_hasn.
21. Грант Г. Философия НАТО. Топ 10 основных принципов.- «Цензор НЕТ» -25.02.16. <http://panorama.niss.gov.ua/content/articles/files/3s-1456308847.pdf>.
22. Волошко В.С. Военная политика и проблемы обеспечения военной безопасности РФ. К кн. Военная безопасность РФ в XXI веке. Под ред. Балуевского Ю.Н. – М., 2004.
23. Устименко О.В., Пеньковський В.І. Індикатори (показники) стану національної безпеки як результат моніторингу національної безпеки за певний проміжок часу // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. – Вип.1-2(9-10), – 2016.
24. Устименко О.В. Моніторинг національної безпеки як складова механізму стратегічного планування // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2016. – № 4. – С. 50-55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2016_4_9.
25. Герасимов А.П. Підхід до проблеми громадянського контролю над оборонною сферою України з позицій теорії управління // Стратегічна панорама. – 2002. – №4. – С.122–134;
26. Герасимов А.П. Индикаторы военной безопасности. // Оборонный вестник, 2018, -№5, С.4-11.
27. Донелли К, Грин Д. Принципы современного военного строительства в украинском контексте// Зеркало недели.9-15августа 2003 г.

Китай на марше. О чем говорит авиасалон в Чжухае. Часть 2

*Юрий Бараш,
член Экспертного Совета ЦИАКР*

Китай пытается разрабатывать системы вооружений для каждого специфического рынка, и даже для конкретной страны. Причём это не только экспортные модификации вооружения НОАК, но и оригинальные образцы. Ниже приведены экспортные образцы вооружения (в т.ч. модификации ВВТ НОАК) разных классов, показанные на выставке.

Самолёты: FC-1 (лёгкие истребители, выпускается в Пакистане по лицензии как JF-17, поставляются в Мьянму), FТС-2000G (учебно-боевые JL-9), FC-31 (экспериментальный малозаметный истребитель 5-го поколения J-31).

Управляемые ракеты «воздух-земля», ПКР, ПРР: С-802А (ПКР YJ-

82, в Пакистан, корабельный вариант – в Алжир, Бангладеш, Мьянму, Пакистан, Йемен), С-802АК (ПКР YJ-83К), СМ-802АКГ (УР В-3), СМ-400АКГ (новая ПКР/УР В-3 YJ-12), HD-1А (новая ПКР/УР В-3), СМ-102 (ПРР), АG-300/М и СМ-502КГ (новые УР В-3 для БЛА).

Разведывательные и разведывательно-ударные БпАК: СН-804D, СН-10, СН-3А (в Алжир, Нигерию, Туркменистан), СН-4А (в Эфиопию, Замбию), СН-4В (в Алжир, Египет, Иорданию, Пакистан, Ирак, Мьянму, Саудовскую Аравию, ОАЭ, Замбию), GJ-2 (Wing Loong II, новый), WJ-700 (новый), СН-5 (Wing Loong III, новый), СН-7 (новый), СН Solar powered (новый).

Танки: основные VT1, VT1A (МВТ-2000/Al-Khalid, ZTZ-96, в Пакистан, Марокко, Мьяму), VT2 (ZTZ-96А в Бангладеш), VT4 (МВТ3000, ZTZ-99А2, новый, Пакистан планирует); лёгкие VT5 (ZTQ-15, новый, для стран Африки).

Модернизированные танки и новые БМ на базе ZTZ59: танки (с усиленной бронёй и новой башней со 105-мм или 125-мм пушкой), VN11 (тяжёлая БМП), QN-506 (БМОП).

Гусеничные БМП: VN11А (ZBD-04А), VN12 (упрощённая VN11А), VN17 (тяжёлая БМП на базе танка VT5).

Гусеничные амфибийные БМ (поставлялись в Венесуэлу): VN16 (лёгкий танк ZTD05), VN18 (БМП ZBD05).

БМД: VN10 (гусеничная ZBD03), новая средняя БМД (как российская гусеничная БМД-4М), CS/VN3С (колёсная 4х4 БМД QL550).

Колёсные БМ: VN1В (БМП 8х8 ZBL09, в Венесуэлу), VN1С/Д (БТР 8х8 ZSL10), VP10 (БМП 8х8 с 40-мм пушкой), VE32А (БРМ 8х8), VN2С/Д (БТР 6х6 ZSL92, ранние варианты VN2 в Чад, Джибути, Эфиопию, Габон, Кению, Мьянму, Непал, Оман, Перу, Руанду, Шри-Ланку, Судан и Танзанию).

Колёсные БА MRAP (в основном, 4х4): CS/VN3-1 (лёгкий), CS/VP-1 (патрульный), CS/VP-14, Mengshi (EQ2058, лёгкий – мод.

НММWV), VP4 (лёгкий), VP11 (в ОАЭ), VN21, VP22 (тяжёлый 6х6 – как «Тайфун-К»).

Лёгкие машины на шасси Lynx: CS/VP4 (АТV, вездеход 8х8), CS/VP16В (6х6, носитель вооружения: с 40-мм пушкой, 14х107-мм РСЗО, 82-мм миномётом, 120-мм миномётом или орудием, 23-мм зенитной пушкой + 4 ПЗРК), CS/VP11 (санитарная машина 4х4).

Ствольная артиллерия и миномёты: CS/VN9 и СМ4 (120-мм СМ на шасси БТР 6х6), CS/СМ2А (120-мм САО на шасси БТР 6х6), новое САО для ВДВ (как 2С9); SH-4 (122-мм СГ на шасси автомобиля 4х4), АН-4 (155-мм/39 облегчённая буксируемая гаубица), АН-15 (155-мм СГ на шасси автомобиля 6х6), SH-11 (155-мм СГ на шасси БТР 8х8), PLZ52 (PLZ05, 155-мм/52 СГ на гусеничной базе, ранняя версия СГ (PLZ45) поставлялась в Алжир, Бангладеш, Кувейт, Саудовскую Аравию), ST1 (ZTL09, 105-мм истребитель танков на шасси БМП 8х8 VN1В).

Модернизированные 152-мм гаубицы PL66 (самоходная на шасси автомобиля 6х6 и самодвижущаяся).

РСЗО: SR5 лёгкая (122-мм НУР на шасси БА 4х4), SR5 модернизированная модульная (122-/220-мм НУР или УР/УР С705/ОТР King Dragon 300 на шасси автомобиля 6х6, в Алжир, Бахрейн, Венесуэлу), AR3 модернизированная модульная (300-/370-мм УР Fire Dragon

280/УР TL-7В/ОТР Fire Dragon 480 на шасси автомобиля 8x8).

Наземные роботизированные комплексы: Giant Tiger, ATV, King Leopard, Lynx, Sharp Claw-1/3/5, LR1-5, роботы для разведки коммуникаций, для обследования днища машин, для обследования стен и др.

ПТРК: GAM-100 (носимые), GAM-102 (переносные), QN-502С и TL-4 (переносные и возимые), Red Arrow 10 (самоходные, 8 ПТУР на базе БМП VN11А).

ЗРС и ЗРК: FD-2000 (HQ-9 – 4 ЗУР на шасси 8x8, в Узбекистан, Туркменистан и Алжир), FK-3 (новая HQ-22 – 4 ЗУР на шасси 8x8), FM-3000 (новая HQ-16В – 8 ЗУР на шасси 6x6, в Пакистан), FM-2000 (новые HQ-17В – 8 ЗУР на шасси 6x6), FM-90 (HQ-7В – 4 ЗУР на шасси 6x6, в Алжир, Бангладеш, Пакистан и Туркменистан), FL-2000С (8 ЗУР на шасси 4x4), Yitan (4 ЗУР на шасси 4x4), Sky Dragon 30 (новый, 6 ЗУР шасси автомобиля 6x6), Sky Dragon 50 (ЗУР на шасси 6x6, в Марокко и Руанду).

ЗПРК и ЗСУ: CS/C45 (новая 30-мм 7-ств. ЗПРК + 4 ПЗРК на шасси БТР 8x8), CS/SS1 (LD2000 – 30-мм 7-ств. ЗСУ на шасси 8x8), SWS-2 (новая 35-мм ЗПРК + 4 ЗУР TY-90 на шасси БТР 8x8), JRVG-1 (новая 76-мм ЗСУ на шасси БТР 10x10), LW-30 (лазерная ЗСУ на шасси 6x6).

ТРК и ОТРК СВ: B611MR (2 ТР на шасси 6x6, на её базе турецкий

ОТРК J-600Т), BR-12А/В (2 ОТР/ПКР BR-12А/В или 8 УР SY-400 на шасси 8x8), CM-501ХА/ CM-501GA (новые барражирующие УР CM-501ХА и высокоточные УР CM-501GA на шасси 4x4).

ПКРК/ОТРК подлодок, кораблей и наземных мобильных ПУ: CM-708UNB (новая ПКР для подлодок), С602/СМ-302 (с 3 ПКР YJ-62/YJ-12Е на шасси 10x10, С602 – в Пакистан), WS-600L (новая с 4 ОТР/ПКР на шасси 8x8, УВП как у ЗРК HQ-9), CM-401 (новая с 2 ОТР/ПКР на шасси 10x10 или на корабле).

Из приведенного выше видно, что ОПК Китая создал очень большое количество экспортных образцов (как вариантов ВВТ, состоящего на вооружении НОАК, так и оригинальных). Часть из них успешно экспортируются, другие впервые показаны на выставке и ждут своего покупателя. В ряд новых (уникальных) вооружений заложены оригинальные технические решения, и они по боевым возможностям даже превосходят западные и российские ВВТ аналогичного класса. В их числе перспективные и новые образцы:

- перспективные истребители 5-го поколения FC-31;
- ПКР/УР «воздух-земля» (СМ-400АКГ и HD-1А);
- БпАК (GJ-2 и СН-5, перспективные реактивные WJ-700 и СН-7);

- танки (основной VT4, лёгкий VT5, амфибийный VN16 и колёсный ST1);
- БМ на базе танка ZTZ59 (тяжёлая БМП VN11 и БМОП QN-506);
- БМП (упрощённая VN12, тяжёлая VN17, амфибийная VN18, колёсные 8x8 VN1B и VP10, БРМ VE32A);
- БМД (VN10, средняя БМД, колёсная 4x4 CS/VN3C);
- лёгкие машины на шасси Lynx (CS/VP4, CS/VP16B, CS/VP11);
- ствольная артиллерия (155-мм лёгкая гаубица АН-4, 155-мм СГ: на шасси 6x6 АН-15, на шасси БТР 8x8 SH-11, на гусеничной базе PLZ52);
- модульные РСЗО (SR5 и AR3);
- наземные роботизированные комплексы,
- ПТРК (GAM-100/102, QN-502C, TL-4, Red Arrow 10),
- ЗРС и ЗРК (FK-3, FM-3000, FM-2000, Sky Dragon 30/50),
- ЗПК и ЗСУ (30-мм CS/C45, 35-мм SWS-2, 76-мм JRVG-1, лазерная LW-30).
- ТРК и ОТРК СВ (ОТРК B611MR, ТРК CM-501XA/CM-501GA).
- ПКРК и ОТРК ВМС: (ПКР CM-708UNB, ОТРК/ПКРК WS-600L и CM-401).

Всё это экспортные образцы, специально созданные для условий потенциальных заказчиков или по их требованиям (в т.ч. по ценам).

Например, все ракеты и ОТР/ПКР (в т.ч. CM-400AKG и HD-1A, B611MR, WS-600L и CM-401) имеют дальность стрельбы не более 300 км, чтобы не нарушить режим контроля за ракетными технологиями (РКРТ). Также для удовлетворения условиям заказчиков в Африке создаётся уже 2-й вариант лёгкого танка VT5. А на базе снятых с вооружения танков ZTZ59 созданы тяжёлая БМП VN11 и БМОП QN-506.

Тот факт, что Китай экспортирует все больше новейшего оружия, беспокоит многие страны. Конфликт между Китаем и странами Запада, может быть, не произойдет. Но западные страны могут столкнуться с продвинутыми системами вооружений китайского производства в ВС других стран [18].

Китайское вооружение пользуется спросом из-за низкой стоимости и качеству, близкому к западным образцам. Это связано с тем, что большое количество китайского вооружения – контрафакт. Например, китайский палубный истребитель J-15 скопирован с российского Су-33, а J-31 – с американского F-35B. Китайцы копируют любые виды вооружения: танки, артиллерию, армейские вездеходы, пехотное оружие и другое. Но они их и совершенствуют.

При этом власти КНР недовольны местом, которое Китай занима-

ет на рынке вооружений. В 2016 г они объявили о двух важных инициативах, которые, скорее всего, усилят кражу иностранных технологий. Во-первых, ОПК Китая переходит в частный сектор (но будет находиться под строгим госконтролем). Во-вторых, Китай создаёт агентство по исследованию вооружений наподобие американского DARPA. В отличие от DARPA, китайское агентство в основном будет заниматься надзором, а не разработками. Оно будет управлять исследовательскими программами, стимулировать внедрение инноваций и их интеграцию в ВС Китая. Вероятно, что главные военные разработки по-прежнему будут осуществляться в китайских госкомпаниях, несмотря на привлечение частного сектора.

Сейчас в Китае действует 1000 частных компаний по производству вооружения, что на 127% больше по сравнению с 2010 г. Они находятся под надзором Государственной администрации военной промышленности (SASTIND), которая наращивает усилия для улучшения китайского ОПК и создания индустрии, ориентированной на экспорт [19].

Но торговля оружием – не только бизнес, а и важный инструмент достижения политических целей государства на мировой арене. Китайское руководство это давно поняло и использует, в т.ч. для созда-

ния своих военных баз в других странах.

Пропагандистское назначение выставки состояло в демонстрации образцов ВВТ, находящихся на вооружении НОАК, а также экспортных образцов с целью оказания психологического давления на потенциальных противников и внушения китайским гражданам гордости за могучее оружие КНР.

Выставка показала возможности ОПК Китая в создании современных высокотехнологических вооружений и растущую мощь вооружения НОАК (многие выставочные образцы представляли собой его экспортные варианты). Там были показаны не только экспортные варианты современных образцов ВВТ, состоящих на вооружении НОАК, но и вооружение НОАК, находящееся в строю, в т.ч.:

Бомбардировщики: 90 Н-6К (2 российских двигателя Д-30КП-2 тягой по 11,7 т (планируется замена китайскими двигателями WS-18 тягой по 12,2 т), скорость до 1050 км/ч, радиус действия 3000 км, несёт 6 крылатых ракет CJ-10А с дальностью до 2500 км). Могут наносить удары ракетами на большой дальности, не заходя в зону ПВО.

Истребители-бомбардировщики: 140 JH-7А (скорость до 1800 км/ч, радиус действия до 1650 км, боевая нагрузка 7,5 т, в т.ч. 2 ПКР YJ-8К). Ударный самолёт поколения 3+ уровня Су-24М.

Многоцелевые истребители: 55 J-10B + 292 J-10 и J-10A/C/S (скорость до 2400 км/ч, потолок 18 км, радиус действия до 800 км, боевая нагрузка 7,25 т, в т.ч. 2 ПКР YJ-8K, ПРР YJ-9K, УР В-В PL-8/10/11/12). Поколение 4+ уровня МиГ-29СМТ. Также был показан вариант J-10B, имеющий двигатель с УВТ.

Многофункциональные мало-заметные истребители 5-го поколения: 24 J-20 (2 российских двигателя АЛ-31ФМ2 тягой по 7,7/14,5 т, серийный выпуск сдерживается доводкой китайских двигателей WS-15 – 10,5/18-20 т, скорость до 2600 км/ч, потолок 20 км, радиус действия до 2200 км, боевая нагрузка УР В-В PL-10/15, УР В-3, УБ); J-31 (FC-31, опытный, 2 российских двигателя РД-93 тягой по 5/8,3 т, затем китайские WS-13A – 5,1/8,6-9 т, скорость до 2200 км/ч, потолок 20 км, радиус действия 1250 км).

Самолёты ДРЛО: 2 KJ-500 + 8 KJ-200 и KJ-2000 (скорость до 660 км/ч, потолок 10,4 км, время патрулирования 10,5 час).

Тяжёлые военно-транспортные самолёты: 5 Y-20 (4 российских двигателя Д-30КП-2 тягой по 12 т (планируется замена китайскими двигателями WS-18), скорость до 830 км/ч, радиус действия до 1760 км с грузом 66 т).

УР «воздух-земля»: YJ-12 (СМ-400АКГ, дальность 130 км, скорость до 5М); HD-1A (УР В-3/ПКР,

дальность до 290 км, скорость 2,2-3,5М); УР В-3 запускаемые с БЛА (AG-300/М и СМ-502КГ, вес 50 кг).

БпАК: Wing Loong (СН-4А/В – разведывательный/ударный, время полёта 30/14 час, скорость до 180/150 км/ч, боевая нагрузка СН-4В 240 кг); Wing Loong II (GJ-2 – разведывательно-ударный, время полёта 32 час, скорость 370 км/ч, боевая нагрузка 480 кг); Wing Loong III (СН-5 – разведывательно-ударный, время полёта 60 час, скорость до 220 км/ч, боевая нагрузка 1 т); 2 перспективных мало-заметных разведывательно-ударных реактивных БЛА (WJ-700, время полёта 20 час и СН-7, (скорость до 920 км/ч, радиус действия 2000 км, боевая нагрузка 2 т).

Танки: 3350 основных: 600 ZTZ-99А и 250 ZTZ-99А (VТ4), 1000 ZTZ-96 (VТ1), 1500 ZTZ-96А (VТ2), лёгкие ZТQ-15 (VТ5), 250 амфибийных ZТD05 (VН16) и 400 колёсных ZТL-11 (SТ1). Возможно поступление 2-х типов модернизированных танков ZТZ59 с усиленной бронёй и новой башней со 105-/125-мм пушками, и 2-х БМ на их базе: тяжёлые БМП (VН11) и БМОП (QН-506).

БМП: 900 основных: 400 ZBD-04 и 500 ZBD-04А (VН11А); 300 амфибийных ZBD05 (VН18), 500 колёсных 8x8 ZBL09 (VН1В). Возможно поступление новых БМП: ? (VН17) и колёсных 8x8 ? (VР10) с 40-мм пушкой.

БМД: 180 ZBD03 (VN10), возможно поступление новых БМД (как БМД-4М), и колёсных 4x4 БМД QL550 (CS/VN3C).

Лёгкие вертолётно-десантные машины на шасси Lynx для спецназа: поступают вездеходы 8x8 (CS/VP4) и носители вооружения 6x6 (CS/VP16B с 40-мм пушкой, 107-мм РСЗО, 82-мм и 120-мм миномётом/орудием, 23-мм ЗУ).

155-мм СГ: 320 PLZ05 (PLZ52), ? (АН-15 – на шасси 6x6, начали поступать), ? (SH-11 – на шасси БТР 8x8, возможно поступление).

Комплексы ПВО: 72 ЗРК HQ-16A и 18 HQ-17, возможно поступление 2-х новых ЗРК на шасси: 6x6 HQ-16B (FM-3000) и HQ-17B (FM-2000) и 2-х новых ЗРК на шасси БТР 8x8: 30-мм ? (CS/C45) и 35-мм ? (SWS-2), а также лазерной ЗСУ ? (LW-30 на шасси 6x6).

Ударные вертолёты: 120 Z-10 и 120 Z-19.

ТРК: возможно поступление комплексов с барражирующими CM-501XA/высокоточными CM-501GA (дальность стрельбы 10-40 км, КВО 1-2 м).

ПКРК/ОТРК: ПКР для подлодок (CM-708UNB, дальность 128 км); YJ-62/YJ-12 (C602/CM-302, дальность YJ-62/C602/CM-302 до 400/280/290 км, скорость YJ-12 2,9-3,3М, с кораблей и наземных подвижных ПУ 10x10); 2 перспективные ОТРК/ПКРК с УР дальностью до 290 км (WS-600L на шасси 8x8 с УВП как у

ЗРК HQ-9; CM-401, скорость 4-6М, на шасси 10x10 или на корабле) [20].

За новинками китайского вооружения, представленными на выставке, пристально следили в России – ведь в некоторых областях китайский ОПК уже догоняет ОПК России, а в некоторых даже перегнал. В этом смысле показательна статья А. Ермакова со знаковым названием «Стращай, оружие: что показали в Чжухае», напечатанная в газете «Известия» [21]. В статье были особо отмечены следующие китайские новинки:

- модификация истребителя J-10B, имеющая двигатель с УВТ;
- истребитель 5-го поколения J-20, уже поступивший на вооружение и выпущенный малой серией (24 ед.). Его производство по 40 ед. в год сдерживается лишь доводкой двигателей (российский истребитель 5-го поколения заказан в количестве всего 12 ед. до 2020 г);
- разрабатываемый малозаметный бомбардировщик H-20 (в России разработка самолёта такого класса ПАК ДА отложена и серийное производство намечено на 2028-2029 годы);
- разрабатываемый малозаметный БЛА СН-7 (первый полёт российского БЛА такого класса С-70 намечен на 2019 г);
- разрабатываемый БЛА ДРЛО JY-300 (о разработке в России

БЛА такого класса неизвестно, зато известно о её отставании в области создания крупных разведывательно-ударных БЛА, тогда как в Китае, они не только массово внедрены в НОАК, но и активно экспортируются);

- боевая машина огневой поддержки QN-506 (в России заказано 10 машин такого класса «Терминатор»);
- уникальный ОТРК/ПКРК WS-600L с УВП как у ЗРК HQ-9, который создаст большие проблемы разведке противника (о создании в России системы такого класса неизвестно);
- уникальный ОТРК/ПКРК CM-401 со скоростью УР 4-6М. У ракет экспортных систем WS-600L и CM-401 дальность стрельбы до 290 км, но у систем на вооружении НОАК она будет выше (в России на вооружении есть ОТРК «Искандер-М», но он не может использоваться как ПКРК).
- ПКР YJ-12 со скоростью 2,9-3,3М и дальностью до 500 км (у экспортной версии CM-302 – до 290 км). В России на вооружении есть ПКР «Оникс» с дальностью до 450 км.
- 76-мм ЗСУ JRVG-1 на шасси БТР 10x10 (о создании в России системы такого класса неизвестно).

В свою очередь сообщения ТАСС отмечали следующие новин-

ки авиасалона: 3 истребителя (J-10B с УВТ, новый J-20 и учебно-боевой FTC-2000G), самолёт ДРЛО KJ-500, БпАК GJ-1, ударный вертолёт Z-10K, 155-мм СГ SH-11 на шасси БТР 8x8, БМП ZBD-04A и БМОП QN-506.

Все эти сообщения явились косвенным признанием обеспокоенности российского руководства агрессивной экспортной конкуренцией Китая, который вытесняет Россию с рынков стран, являющихся традиционными покупателями российского вооружения, а главное – возрастанием мощи НОАК. Несмотря на взаимные дипломатические заявления о дружбе и сотрудничестве (в т.ч. в военной области), российское руководство не может не осознавать военной опасности Китая. Ведь она определяется только его военной мощью относительно российской. А по сравнению с Россией Китай имел в 2017 г в 3,3 раза больший военный бюджет (150 млрд. долл. против 45,6 млрд. долл.) При этом ВВП Китая больше в 8 раз (11,9 трлн. долл. против 1,47 трлн. долл.) и является вторым в мире по номиналу и первым – по паритету покупательной способности.

Командования Северного и Центрального ТВД Китая, противостоящие Восточному военному округу (ВВО) России, имеют 6 армий СВ, включающих 36 общевойсковых бригад (7 бронетанковых,

18 механизированных, 11 пехотных) и 36 специализированных бригад (6 артиллерийских, 6 ПВО, 6 спецопераций, 6 армейской авиации, 6 инженерных и 6 МТО). В командовании Центрального ТВД есть дополнительная механизированная дивизия и воздушно-десантный корпус из 9 бригад (6 воздушно-десантных, спецопераций, авиации и обеспечения).

ВВО России имеет 4 армии и армейский корпус (последний на Курилах и о. Сахалин), включающие 11 общевойсковых бригад (танковую и 10 мотострелковых (включая одну на Сахалине)), пулемётно-артиллерийскую дивизию на Курилах и 20 специализированных бригад (4 ракетных, 4 артиллерийских, 4 зенитно-ракетных, 4 управления, 4 МТО). Также имеется 9 окружных бригад (2 десантно-штурмовые, спецназ, реактивная, РХБЗ, РЭБ, инженерная, управления и связи).

В 4-х российских армиях ВВО есть 4 ракетные бригады (48 ПУ ОТРК «Искандер-М»), а в китайских армиях их нет, зато ракетные войска НОАК имеют 189 ПУ ОТРК DF-11A и DF-15B. В российских армиях ВВО нет соединений армейской авиации (тогда как в китайских армиях они есть), но в 11-й армии ВВС и ПВО ВВО есть бригада и 2 полка армейской авиации.

Сравнение указанных группировок СВ КНР и РФ показывает подавляющее превосходство Китая

стороны по количеству соединений и численности личного состава. Командования Северного и Центрального ТВД имеют в общевойсковых соединениях СВ до 1400 танков, а ВВО России – около 500. Соотношение других классов вооружений – соответствующее. Т.е. СВ Китая имеет превосходство и по количеству вооружения. Кроме того, китайская группировка СВ может получить усиление из трёх других командований ТВД и стать в 1,5-2 раза сильнее, а российская – нет, поскольку Транссибирская магистраль легко перерезается в случае китайского нападения. Также СВ Китая имеют огромные резервы.

Сравнение ВВС группировок сторон достаточно условно, поскольку они могут быстро получить усиление из других регионов. Тем не менее, Китай в Северном и Центральном командованиях имеет 696 боевых самолётов, из которых 288 относительно современных (48 JH-7A, 144 J-10 и 96 J-11), а Россия – 262 современных боевых самолёта (в т.ч. 89 самых современных: 31 Су-30, 24 Су-34 и 34 Су-35). Налицо региональное численное превосходство ВВС НОАК в 2,6 раз. Все ВВС Китая имеют до 1800 боевых самолётов (до 1000 относительно современных), а ВВС России – до 1000 современных, то есть и тут налицо численное превосходство Китая.

Сравнение военных флотов группировок показывает, что три флота ВМС Китая легко объединятся против Тихоокеанского флота (ТФ) России, усиление которого из других флотов весьма затруднено и потребует много времени.

ВМС Китая имеют 61 подлодку (4 атомные ракетные, 9 атомных, 48 дизель-электрических), авианосец, 23 эсминец (в т.ч. 12 современных Type 052C/D), 59 фрегатов (в т.ч. 25 современных Type 054A), 37 современных корветов Type 056, 91 ракетный катер, 48 малых противолодочных кораблей (МПК), 42 тральщика, 57 десантных кораблей (в т.ч. 4 дока и 30 танкодесантных). Морская авиация имеет 312 боевых самолётов (в т.ч. 211 современных), морская пехота – 3 бригады.

ТФ России имеет 23 подлодки (5 атомных ракетных, в т.ч. 2 современных пр.955, 10 атомных, в т.ч. 5 пр.949А с крылатыми ракетами, 8 дизель-электрических), 4 эсминец и 4 больших противолодочных корабля, 1 современный корвет пр.20380, 4 малых ракетных корабля, 11 ракетных катеров, 8 МПК, 9 тральщиков, 4 больших десантных корабля. В морской авиации 12 истребителей МиГ-31, в морской пехоте – 2 бригады. Необходимо также учитывать старение большинства российских кораблей и то, что часть их находится в ремонте и отстое. Сравнение флотов показывает подавляющее превосходство Китая.

НОАК также имеет региональный ракетно-ядерный потенциал сдерживания России от применения ею ядерного оружия против КНР: 16 мобильных ПУ баллистических ракет промежуточной дальности (3-4 тыс. км, часть ракет DF-26 с ядерной БЧ; есть несколько противокорабельных ракет DF-26В с неядерной БЧ); 80 мобильных ПУ баллистических ракет средней дальности DF-21А с ядерной БЧ (2,7 тыс. км); также есть 66 мобильных ПУ ракет с неядерной БЧ (24 DF-16 дальностью 800-1000 км и КВО 5-10 м, 24 DF-21С – 1,7 тыс. км и КВО 30-40 м, и 18 противокорабельных DF-21D – 1,45 тыс. км). Также имеется 54 мобильных ПУ по 3 крылатых ракеты CJ-10 с ядерными и неядерными БЧ (дальность 1,5 тыс. км и КВО до 10 м), а также до 150 дальних бомбардировщиков H-6H/M и H-6K (радиус действия 1,8 и 3 тыс. км, несут по 2/4 и 6 крылатых ракет CJ-10A). Не лишним будет учесть 70 китайских МБР DF-4/5 и DF-31, служащих для стратегического ядерного сдерживания США, которые могут быть использованы и против России.

А ВС России ракетных систем промежуточной и средней дальности не имеет вообще, и для регионального ядерного сдерживания Китая может использовать лишь 62 дальних бомбардировщиков Ту-22М3, что недостаточно. Поэтому

для этой цели она вынуждена отвлекать часть межконтинентальных стратегических ядерных систем (МБР, ПЛАРБ с БРПЛ, бомбардировщиков Ту-160 и Ту-93), служащих для стратегического ядерного сдерживания США.

Ранее НОАК имели превосходство над ВС России по количеству личного состава и вооружения, но китайское вооружение было более старым и значительно менее эффективным, чем российское. Однако в последние годы Китай догоняет Россию по эффективности ВВТ, а по ряду классов вооружений – даже перегнал.

Например, китайский танк ZTZ-99А по некоторым показателям превосходит российский Т-90А, БМП ZBD-04А – БМП-3, колёсная 8х8 БМП ZBL-09 – БТР-82А, СГ PLZ-05 – «Мста-С», самоходный ПТРК АФТ-10 – «Хризантема-С», транспортный самолёт Y-20 – Ил-76.

А вооружений ряда классов в ВС России вообще нет: амфибийные ББМ (танк ZTD-05, БМП ZBD-05), колёсные танки и СГ (8х8 танк ZTL-11 и СГ PLL-09, 6х6 СГ PLC-09), лёгкие однодвигательные истребители (J-10), тяжёлые ударные беспилотные авиаконструкции (GR-1 и ряд других), современные эсминцы (Type-052D), десантные корабли-доки (Type-071), баллистические ракеты промежуточной и средней дальности (DF-26/26В,

DF-21А/С/Д, DF-16, в т.ч. уникальные противокорабельные DF-26В и DF-21D).

Российское руководство не может не испытывать беспокойства по этому поводу. В результате в Восточном ВО начала воссоздаваться 127-я мотострелковая дивизия, а округ – усиливаться модернизированным и новым вооружением (танки Т-72М3, БТР-82А, РСЗО «Торнадо-Г» и «Солнцепёк», ОТРК «Искандер-С», ЗРК «Тор-М2У» и «Бук-М3», самолёты Су-30СМ/М2, Су-34 и Су-35С, ЗРПК «Панцирь-С» и ЗРС С-400, ПЛАРБ пр.955 и корвет пр.20380). Но большинство вооружений округа устарело. С целью уstrasшить Китай мощью российских ВС, в регионе были проведены «грандиозные» манёвры «Восток-2018», в которых якобы участвовали 300 тыс. чел., до 36 тыс. танков и ББМ, св. 1000 летательных аппаратов до 80 кораблей и судов. В манёврах были задействованы и китайские войска, но уstrasшить Китай не получилось – китайцы заявили, что тактика и техника ВС России устарели.

Также для сохранения превосходства России по высокотехнологичным вооружениям ведётся разработка новых образцов ВВТ: семейств танка и ББМ «Армата», ББМ «Курганец-25» и 8х8 «Бумеранг», БММП (ОКР «Рыцарь»), СГ «Коалиция-СВ/СВ-КШ», САО «Лотос», ЗРК «Сосна», истребителя Су-

57, бомбардировщиков Ту-160М2 и ПАК ДА, транспортного самолёта ПАК ТА, ЗРС С-350 и С-500, современного эсминца «Лидер», универсального десантного корабля и авианосца, ракеты «воздух-земля» «Кинжал» для самолёта МиГ-31К, лазерной системы «Пересвет» и др.

Однако создание и поступление в войска этих новых вооружений задерживается из-за технологических проблем и недостатка средств, поэтому сейчас ведётся модернизация существующего ВВТ. В войска поступают, и должны поступить модернизированные танки Т-72Б3М, Т-80БВМ, Т-90М, БМП-2М, БМП-1М, БМД-2М, БМД-4М, БТР-82АМ, СГ 2С1М, 2С3М, 2С19М1/2, 2С25М, РСЗО «Торнадо-С», ЗРС С-300В4, авианесущий крейсер «Адмирал Кузнецов», атомный ракетный крейсер «Адмирал Нахимов» и др.

Но это всё признаки безусловной военной опасности Китая для России, а какую он представляет для неё военную угрозу?

Её признаки тоже налицо. Китай – государство с самым крупным в мире населением (около 1,4 млрд. чел.), избыточным для страны. Причём мужчин на 48 млн. больше, чем женщин. КНР находится на третьем месте в мире по территории, но её западная половина не приспособлена для земледелия и комфортного проживания. Также Китай испытывает нехватку

природных ресурсов, в т.ч. энергоносителей. Страна имеет признаки тоталитарного государства. Официально КНР не предъявляет сейчас к России территориальных претензий, но известно, что они существуют. Это обширные земли от Байкала до Камчатки. Всё это позволяет утверждать, что в отдалённой перспективе нельзя исключить возникновения вооружённого конфликта между Китаем и Россией.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. В ноябре 2018 г в китайском городе Чжухай, проходил международный авиасалон AIRSHOW CHINA 2018. Почти половину из 770 участвующих компаний составляли китайские. Особенный интерес составляли экспонаты военного назначения, представленные китайским ОПК. На выставке были показаны военная авиатехника, вооружение сухопутных войск и ВМС, причём, большинство – экспортных модификаций.

Были представлены следующие классы китайских вооружений: авиатехника (бомбардировщик, истребитель-бомбардировщик, многоцелевые истребители, истребители 5-го поколения, самолёт ДРЛО, учебно-боевой самолёт, военно-транспортные самолёты, летающая лодка, многоцелевой и ударные вертолёты), управляемые ракеты «воздух-земля», беспилотные авиационные комплексы, тан-

ки, боевые машины на базе танка ZTZ59, гусеничные БМП, гусеничные амфибийные ББМ, БМД, колёсные ББМ, колёсные броневые автомобили класса MRAP, лёгкие машины на шасси Lynx, ствольная артиллерия и миномёты, модернизированные гаубицы PL66, РСЗО, наземные роботизированные комплексы, ПТРК, ЗРС и ЗРК, ЗПРК и ЗСУ, ТРК и ОТРК СВ, ПКРК и ОТРК ВМС.

Выставка имела два основных назначения: коммерческое и пропагандистское. Коммерческое назначение состояло в демонстрации экспортных образцов ВВТ с целью рекламы китайского вооружения и заключения контрактов на его продажу за рубеж. Ранее экспорт китайского ВВТ (в основном доработанных копий зарубежных образцов – преимущественно советских и российских), вёлся по ценам на 20-40% ниже, чем у оригиналов.

В 2004-2011 годы объем военного экспорта КНР составил 7,94 млрд. долл., а в 2012 г – 1,954 млрд. долл., или 2,8% общемирового. В основном, он приходился на страны АТР (48,2%) и Африки (8,4%). Руководство стран данных регионов при выборе поставщиков ВВТ ориентируется на следующие факторы: низкие цены на китайское ВВТ; простота управления, не требуется высокотехнологичная база для обслуживания; возможность

оплаты путем предоставления китайским компаниям доступа к национальным природным ресурсам.

По контрактам 2004-2011 годов Китай экспортировал в страны АТР 186 танков, 150 ББМ, 340 систем артиллерии, 120 самолётов (в т.ч. 40 боевых), 10 вертолётов, 1290 ЗУР, 52 корабля и катера, 100 ПКР, а в страны Африки – 190 танков, 690 ББМ, 640 систем артиллерии, 110 самолётов (в т.ч. 40 боевых), 170 кораблей и катеров.

За 2013–2017 годы Китай нарастил экспорт ВВТ по сравнению с 2008-2012 годами на 38%. С 1991 г 1-е место получателей китайского оружия занимает Пакистан, на который после 2000 г приходилось 35–55% всего китайского экспорта ВВТ. На 2-ом месте была Бангладеш, а на 3-ем – Мьянма.

Однако в 2013–2017 годы 3-им партнером Китая по ВТС стал Алжир, и это привело к противостоянию на оружейном рынке между Пекином и Москвой. В результате агрессивной конкуренции Китая возникла угроза вытеснения российских вооружений китайским ВВТ с рынков стран Азии и Африки.

ОПК Китая создал большое количество экспортных образцов (как вариантов ВВТ НОАК, так и оригинальных). Часть из них успешно экспортируются, другие впервые показаны на выставке. В ряд новых (уникальных) вооруже-

ний заложены оригинальные решения, и они по боевым возможностям даже превосходят западные и российские ВВТ аналогичного класса. Экспортные образцы специально созданы для условий заказчика или по их требованиям (в т.ч. по ценам). Например, все ОТР/ПКР (в т.ч. СМ-400АКГ и HD-1А, В611MR, WS-600L и СМ-401) имеют дальность стрельбы не более 300 км, чтобы не нарушить РКРТ.

Экспортеры оружия из США и стран Европы также считают Китай растущей коммерческой угрозой. Китай предлагает клиентам системы вооружений приемлемого качества. Вооружение с китайскими технологиями на 75% соответствует западным, но стоит на 50% меньше. Кроме того, Китай работает на рынках, которые западные страны считают политически неприемлемыми.

Но власти КНР недовольны местом, которое Китай занимает на рынке вооружений. В 2016 г они объявили о том, что ОПК Китая переходит в частный сектор (но будет находиться под строгим госконтролем) и о создании агентства по исследованию вооружений типа DARPA в США. В отличие от DARPA, китайское агентство в основном будет заниматься надзором, а не разработками. Оно будет управлять исследовательскими программами, стимулировать внедрение инноваций и их интегра-

цию в ВС Китая. Вероятно, что главные военные разработки по-прежнему будут осуществляться в китайских госкомпаниях, несмотря на привлечение частного сектора.

Пропагандистское назначение выставки состояло в демонстрации образцов ВВТ, находящихся на вооружении НОАК, а также экспортных образцов с целью оказания психологического давления на потенциальных противников и внушения китайским гражданам гордости за могучее оружие КНР. Выставка показала большие возможности ОПК Китая в создании современных высокотехнологических вооружений и растущую мощь вооружения НОАК.

За новинками китайского вооружения, представленными на выставке, пристально следили в России – ведь в некоторых областях китайский ОПК уже догоняет ОПК России, а в некоторых даже перегнал. Российские эксперты отметили следующие китайские новинки: модификация истребителя J-10В с УВТ; истребитель 5-го поколения J-20; разрабатываемые малозаметные самолёты (бомбардировщик H-20 и БЛА СН-7); самолёт ДРЛО KJ-500; ударный БЛА GJ-1 и создаваемый БЛА ДРЛО JY-300; ударный вертолёт Z-10К; БМП ZBD-04А и БМОП QN-506; уникальные ОТРК/ПКРК (WS-600L с УВП как у ЗРК HQ-9 и СМ-401 со скоростью УР

4-6М), ПКР YJ-12, 76-мм ЗСУ JRVG-1.

Эти сообщения явились косвенным признанием обеспокоенности российского руководства агрессивной конкуренцией Китая, который вытесняет Россию из стран, являющихся традиционными покупателями российского вооружения, а главное – возрастанием мощи НОАК. Несмотря на взаимные дипломатические заявления о дружбе и сотрудничестве (в т.ч. в военной области), российское руководство не может не осознавать военной опасности Китая. По сравнению с Россией Китай имел в 2017 г в 3,3 раза больший военный бюджет (150 млрд. долл. против 45,6 млрд. долл.)

Сравнение группировок СВ Командований Северного и Центрального ТВД Китая с противостоящим им Восточным ВО России показывает превосходство китайской стороны по числу соединений и количеству вооружения, численности личного состава. Кроме того, китайская группировка СВ может получить усиление из трёх других командований ТВД и стать в 1,5-2 раза сильнее, а российская – нет, поскольку Транссибирская магистраль легко перерезается в случае китайского нападения. Также СВ Китая имеют огромные резервы.

Сравнение ВВС группировок сторон условно, поскольку они могут быстро получить усиление из

других регионов. Тем не менее, Китай в Северном и Центральном командованиях ТВД имеет 696 боевых самолётов, из которых 288 относительно современных, а Россия – 262 современных боевых самолёта (в т.ч. 89 самых современных). Налицо региональное численное превосходство ВВС НОАК в 2,6 раз. Все ВВС Китая имеют до 1800 боевых самолётов (до 1000 относительно современных), а ВВС России – до 1000 современных, то есть и тут налицо численное превосходство Китая.

Сравнение военных флотов группировок показывает, что три флота ВМС Китая легко объедятся против Тихоокеанского флота (ТФ) России, усиление которого из других флотов весьма затруднено и потребует много времени. К тому же ВМС Китая имеют авианосец, половина его эсминцев и фрегатов, а также все корветы – современные, тогда как почти все корабли ТФ устарели. Сравнение флотов показывает подавляющее превосходство Китая.

НОАК также имеет региональный ракетно-ядерный потенциал сдерживания России от применения ею ядерного оружия против КНР: до 16 мобильных ПУ БРПД DF-26 и 80 – DF-21А с ядерной БЧ; также есть 48 мобильных ПУ ракет с неядерной БЧ (DF-16, DF-21С) и 18 противокорабельных DF-21D. Также имеется 54 мобильных ПУ

крылатых ракет CJ-10 с ядерными и неядерными БЧ, а также до 150 дальних бомбардировщиков H-6H/M и H-6K с крылатыми ракетами CJ-10A. А ВС России ракетных систем промежуточной и средней дальности не имеют вообще, и для регионального ядерного сдерживания Китая могут использовать лишь 62 дальних бомбардировщиков Ту-22М3, что недостаточно.

Ранее НОАК имели превосходство над ВС России по количеству личного состава и вооружения, но китайское вооружение было более старым и значительно менее эффективным, чем российское. Однако сейчас по эффективности ВВТ Китай догоняет Россию, а по некоторым классам вооружений – даже перегнал.

Например, китайский танк ZTZ-99A, БМП ZBD-04A, колёсная БМП ZBL-09, СГ PLZ-05, самоходный ПТРК AFT-10, транспортный самолёт Y-20. по ряду показателей превосходят соответствующие российские типы вооружений. А вооружений ряда классов в ВС России вообще нет: амфибийные ББМ, колёсные танки и СГ, лёгкие однодвигательные истребители, тяжёлые ударные БпАК, современные эсминцы, десантные корабли-доки, баллистические ракеты промежуточной и средней дальности, в т.ч. уникальные противокорабельные.

Российское руководство не может не испытывать обеспокоенно-

сти по этому поводу. В результате в Восточном ВО стала воссоздаваться 127-я мотострелковая дивизия, а округ начал усиливаться модернизированным и современным вооружением (но его пока мало). С целью утратить Китай мощью российских ВС, в регионе были проведены «грандиозные» манёвры «Восток-2018». Также для сохранения превосходства России по высокотехнологичным вооружениям ведётся разработка новых образцов ВВТ. Однако их создание и поступление в войска задерживается, поэтому сейчас ведётся модернизация существующего ВВТ.

Но это всё признаки безусловной военной опасности Китая для России, а какую он представляет для неё военную угрозу?

Её признаки тоже налицо. Китай – государство с самым крупным в мире населением, избыточным для страны. Западная половина КНР не приспособлена для земледелия и комфортного проживания. Также Китай испытывает нехватку природных ресурсов, в т.ч. энергоносителей. Страна имеет признаки тоталитарного государства. Официально КНР не предъявляет сейчас к России территориальных претензий, но известно, что они существуют. Это обширные земли от Байкала до Камчатки. Всё это позволяет утверждать, что в отдалённой перспективе нельзя исключить воз-

никновения вооружённого конфликта между Китаем и Россией. Но это уже проблемы России.

Что касается проблем Украины, то сейчас она фактически находится в состоянии необъявленной войны с Россией и испытывает потребность в эффективном и недорогом вооружении. В Чжухайской выставке участвовали ряд украинских предприятий: ГК «Укроборонпром» и «Укрспецэкспорт», ГП «Антонов», АО «Мотор Сич», ГП «Ивченко-Прогресс», ПАО «ФЭД» и др. Будем надеяться, что они изучили представленный там полезный опыт ОПК Китая. А руководству Украины стоит напомнить – китайский ОПК выпускает в большом количестве эффективное и недорогое вооружение, а также стремится к завоеванию новых рынков и не выставляет политических условий при его продаже..

ЛИТЕРАТУРА

1. Aircraft list of Airshow China 2018 // http://www.airshow.com.cn/Category_1262/Index.aspx
2. CASIC – Military Products Combat Simulation For China Zhuhai Airshow 2018 // <http://asian-defence-news.blogspot.com/2018/11/casic-military-products-combat.html>
3. Zhuhai Air Show – Rainbow Series UAV // <https://www.youtube.com/watch?v=6jmqARA4WxI>
4. Стенд корпорации Norinco на авиакосмическом салоне в Чжу-

хае. Часть 1 // <https://dambiev.livejournal.com/1348632.html>

5. Демонстрация новой бронетехники китайской корпорации Norinco на полигоне в Баотоу // <https://bmpd.livejournal.com/2789491.html>

6. Шумилин С. «Терминатор» по-пекински // <http://naukatehnika.com/terminator-po-pekinski.html>

7. Airborne new toy // <http://china-defense.blogspot.com/2018/11/airbornes-new-toy.html>

8. Стенд корпорации Norinco на авиакосмическом салоне в Чжухае. Часть 2 // <https://dambiev.livejournal.com/1349090.html>

9. Стенд корпорации Norinco на авиакосмическом салоне в Чжухае. Часть 3 // <https://dambiev.livejournal.com/1350983.html>

10. Шумилин С. Новые игрушки китайских десантников // <http://naukatehnika.com/novyie-igrushki-kitajskix-desantnikov.html>

11. ПТУРЫ разработки Wuhan Guide Infrared // <https://dambiev.livejournal.com/1355841.html>

12. Растёт семейство ракет «Небесного грома» // <http://forum.militaryparitet.com/viewtopic.php?id=22774>

13. Китай разработал свой колёсный «Тор» // <http://forum.militaryparitet.com/viewtopic.php?id=22638>

14. Некоторые экспонаты с выставки China Airshow 2018 в Чжухае // <https://bmpd.livejournal.com/3404676.html>

15. Чарский Д. Экспорт китайского ВВТ в страны Азии и Африки // http://factmil.com/publ/strana/kitaj/ehksport_kitajskogo_vvt_v_strany_azii_i_afriki_2013/59-1-0-168

16. Китай увеличил экспорт вооружений.... // <https://regnum.ru/news/2241334.html>

17. Щербаков В. Китай реформатирует мировой рынок оружия // http://www.ng.ru/armies/2018-03-20/8_7193_china.html

18. Маркус Д. Как Китай стал глобальным игроком на рынке оружия и почему это тревожит Запад // <https://www.bbc.com/russian/features-43048566>

19. Филипп Д. Китай стремится нарастить экспорт вооружения // <https://www.epochtimes.ru/kitaj-stremitsya-narastit-eksport-vooruzheniya-99017755/>

20. CHINA'S MILITARY MODERNIZATION IN 2017 // https://www.uscc.gov/sites/default/files/Annual_Report/Chapters/Chapter%202C%20Section%202%20-%20China%27s%20Military%20Modernization%20in%202017.pdf

21. Ермаков А. Стращай, оружие: что показали в Чжухае // <https://iz.ru/810434/aleksandr-ermakov/strashchai-oruzhie-что-pokazali-v-chzhukhae>